

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH  
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

**A**

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE  
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

**DELIKVENCE MLÁDEŽE A JEJÍ PŘÍČINY**

**YOUTH DELIQUENCY AND ITS CAUSES**

Autor: **Simona Sůsová**

Vedoucí práce: **Mgr. Renata Jandová**

Studijní program Speciální pedagogika, specializace Výchovně vzdělávací praxe

Datum odevzdání: 29.4.2007

## **Anotace**

Teoretická část definuje pojem mladistvý a delikvence a jednotlivé druhy delikvence podrobněji rozebírá. Charakterizuje období dospívání a vlivy, které u dospívajících vedou ke vzniku delikventního chování. Jsou zde rozebrány postupy postihů a následky delikventního chování a popsány způsoby možné a uskutečňované prevence.

V praktické části práce pomocí anonymní dotazníkové metody zjišťuje, v jaké míře mají žáci základních škol a gymnázia sklony chovat se delikventně. Porovnává rozdíly mezi chováním žáků základních škol v Sedlčanech a na místním gymnáziu.

Výzkum se v poslední části zaměřuje na názory pedagogů k problematice delikvence. Zde je také použita metoda anonymní dotazníkové metody.

## **Abstract**

The theoretical part deals with the notions "youth" and "delinquency" and deals with the particular kinds of delinquency in detail. It describes the period of adolescence and the influences that result in delinquent behaviour in youths. The penalties, punishments and consequences of delinquent behaviour and the ways of potential and actual prevention are analysed in this part.

The practical part investigates, by means of an anonymous, questionnaire-based method, to what extent the pupils and students of basic and high schools are inclined towards delinquent behaviour. It compares the differences in behaviour between the children of the Sedlcany basic schools and those who attend the local grammar school.

The last part of this work focuses on the views of teachers on the problem of delinquency. Again, the same, questionnaire-based method is used.

**Prohlášení:**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Delikvence mládeže a její příčiny vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v přiložené bibliografii.

V Sedlčanech 29. dubna 2007

Simona Sůsová

### **Poděkování:**

Děkuji paní **Mgr. Renatě Jandové** za velmi užitečnou a cennou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Děkuji paní **Mgr. Jiřině Sutnerové** za seznámení s prostředím výchovných ústavů.

## OBSAH

|  |           |
|--|-----------|
| <b>ÚVOD .....</b>  | <b>8</b>  |
| <b>TEORETICKÁ ČÁST .....</b>   | <b>9</b>  |
| <b>1 Co se skrývá pod pojmem delikvence .....</b>                        | <b>9</b>  |
| <b>1.1 Kriminalita .....</b>   | <b>9</b>  |
| <b>1.2 Mladistvý .....</b>   | <b>9</b>  |
| <b>1.3 Delikvence .....</b>  | <b>10</b> |
| <b>1.4 Znaky trestné činnosti mladistvých .....</b>                      | <b>11</b> |
| <b>1.5 Hlavní motivy nežádoucího chování dospívajících.....</b>          | <b>11</b> |
| <b>1.6 Návykové látky.....</b>   | <b>12</b> |
| <b>1.7 Typy poruch chování u dospívajících .....</b>                     | <b>15</b> |
| <b>1.7. 1 Lhaní.....</b>   | <b>16</b> |
| <b>1.7. 2 Povinná školní docházka.....</b>                               | <b>17</b> |
| <b>1.7. 3 Šikana .....</b>   | <b>18</b> |
| <b>1.7.4 Zaškoláctví .....</b>   | <b>19</b> |
| <b>1.7. 5 Útěky .....</b>  | <b>20</b> |
| <b>1.7. 6 Vandalismus .....</b>  | <b>21</b> |
| <b>1.8 Trestné činy .....</b>  | <b>22</b> |
| <b>1.9 Krádeže.....</b>  | <b>24</b> |
| <b>1.10 Násilné trestné činy.....</b>                                    | <b>24</b> |
| <b>2 Dospívání jako životní období .....</b>                             | <b>25</b> |
| <b>2.1 Co je dospívání.....</b>  | <b>25</b> |
| <b>2.2 Fáze dospívání.....</b>   | <b>26</b> |
| <b>2.3 Dospívání a rozvoj myšlení.....</b>                               | <b>26</b> |
| <b>2.4 Osamostatnění.....</b>  | <b>27</b> |
| <b>2.5 Morální postoje, hodnoty a pruchy chování .....</b>               | <b>28</b> |
| <b>3 Psychosociální determinanty sklonů k delikventnímu chování.....</b> | <b>29</b> |
| <b>3.1 Výskyt a příčiny poruch chování u mladistvých .....</b>           | <b>29</b> |
| <b>3.2 Biologické vlivy .....</b>  | <b>29</b> |

|       |  |           |
|-------|--|-----------|
| 3.3   | Vliv sociálního prostředí .....  | 30        |
| 3.4   | Rodina.....  | 31        |
| 3.4.1 | Zanedbávané děti.....  | 32        |
| 3.4.2 | Rodinná výchova .....  | 33        |
| 3.5   | Vliv školy .....   | 33        |
| 3.6   | Vliv médií .....   | 34        |
| 4     | Důsledky sociálně patologického chování pro mladistvého .....                                      | 34        |
| 4.1   | Právní normy související s mládeží a delikvencí .....  | 34        |
| 4.2   | Ohrožené dítě a postup nápravy .....   | 39        |
| 4.3   | Ochranná výchova.....  | 40        |
| 4.4   | Trestní opatření .....   | 40        |
| 4.5   | Ústavní výchova .....  | 41        |
| 4.5.1 | Výchovný ústav .....   | 41        |
| 4.6   | Probační a mediační služba České republiky .....   | 42        |
| 5     | Prevence.....  | 43        |
| 5.1   | Prevence a rodina .....  | 43        |
| 5.2   | Prevence a škola.....  | 44        |
| 5.3   | Prevence a policie.....  | 45        |
| 5.4   | Prevence a instituce .....   | 46        |
|       | <b>PRAKTICKÁ ČÁST .....</b>  | <b>48</b> |
| 6     | Průzkum předpokladů stát se delikventem a pohled na chování mládeže v čase ze strany učitelů ..... | 48        |
| 6.1   | Cíl výzkumu .....  | 48        |
| 6.2   | Výzkumná hypotéza .....  | 48        |
| 6.3   | Přehled používaných metod.....   | 48        |
| 6.4   | Popis zkoumaného vzorku .....  | 49        |
| 6.5   | Výsledky výzkumu.....  | 49        |
|       | <b>ZÁVĚR .....</b>   | <b>62</b> |
|       | <b>Literatura .....</b>  | <b>64</b> |
|       | <b>Přílohy .....</b>   | <b>66</b> |

## ÚVOD

Delikvence mládeže je se stoupající brutalitou takto orientovaných činů stále častěji skloňovaným pojmem. Nejenom v Evropě a ve světě, ale i v České republice se velmi často v souvislosti se spáchanými trestnými činy skloňuje pojem mladistvý. S tím jak se život v konzumní, komerčně zaměřené společnosti stále zrychluje, mají rodiče na děti méně a méně času a místo pozornosti děti odbývají nadbytkem peněz, nevšímavostí, nedůsledností ve výchově atp. Ti se potom z nedostatku pozornosti, dezorientovaní, deprimovaní, frustrovaní vydávají na scestí. Jedinou správnou cestou je správná a pozorná výchova v rodině, škole a společnosti.

Předložená bakalářská práce má dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část práce se v úvodu věnuje znakům, motivům a jednotlivým druhům delikvence mládeže. Dále rozebírá období dospívání. Popisuje dospívání samotné a rozebírá podrobněji jeho tři fáze. Následně jsou zde popsány jednotlivé determinanty sklonů k delikventnímu chování, které vychází z rodiny, školy a také jsou ovlivněny médii. V posledních dvou částech se práce zaměřuje na právní normy související s delikvencí a postupy vedoucí k nápravě a dále na možnou a uskutečňovanou prevenci.

V praktické části jsem se pomocí anonymní dotazníkové metody snažila zjistit, jaké zkušenosti mají děti z osmých a devátých tříd a studenti z gymnázia s delikventním chováním a jak vidí chování dětí a studentů pedagogové, jaké mají školy programy prevence. Získané odpovědi od dětí a studentů jsem vzájemně porovnála. Cílem bylo pokusit se prokázat hypotézu, že děti na základních školách mají již v ranném věku větší zkušenost s delikventním chováním, než studenti gymnázia, kteří jsou o rok až dva starší. U hypotézy číslo dvě bylo cílem pokusit se prokázat, že nejméně padesát procent pedagogů bude zastávat názor, že se chování žáků zhoršuje.

## TEORETICKÁ ČÁST

### 1 Co se skrývá pod pojmem delikvence

#### 1. 1 Kriminalita

Chci-li definovat pojem delikvence, ráda bych se nejprve zastavila u pojmu kriminalita, a teprve pomocí jeho vymezení se zaměřím na pojem delikvence.

Kriminalitou v obecném slova smyslu rozumíme zločinnost, tedy společenský jev, kterým se rozumí souhrn trestné činnosti. Je to úhrn činů uvedených v trestním zákoně, obvykle popisovaných podle prostoru, času, rozsahu, struktury a pohybu. „Kriminalita je negativní společensko-historicky podmíněný jev tvořený souhrnem jednání, jehož důsledkem je trestná činnost. V roce 1998 si v českých věznicích odpykávalo trest, nebo na něj čekalo 22 tisíc osob, po USA a Rusku jde o nejvyšší počet uvězněných na 100 tisíc obyvatel. Z toho 70% tvoří krádeže, 10% loupežná přepadení, méně než 1% vraždy. Přibližně 60% uvězněných je mladších 30 let.“ ( Hartl, Hartlová, 2000, str. 278 )

Kriminalita mládeže je součástí celkové kriminality a zahrnuje jednání osob do věku 18 let, jehož důsledkem je překročení právních a společenských norem, což je charakteristické pro trestnou činnost.

#### 1. 2 Mladistvý

Osoby mezi 15. – 18. rokem věku označujeme slovem mladiství. Mladistvý je pojem trestněprávní. Jsou s ním spojeny počátek trestní odpovědnosti fyzické osoby za spáchaný trestný čin (i přestupek) i zvláštnosti trestní odpovědnosti a trestního řízení proti mladistvým. Trestní odpovědnost mladistvého začíná spácháním trestného činu v den, který následuje po dni dovršení patnácti let a končí v den dovršení osmnáctého roku života. Spáchá-li osoba čin jinak trestný v den svých patnáctých narozenin, není trestně odpovědná; naproti tomu spáchá-li trestný čin v den svých osmnáctých narozenin, je stále trestně odpovědná jako osoba mladistvá.

Osoby mladší 15 let nejsou trestně odpovědné, jsou beztrestné. Osoba mladší patnácti let je pojem trestně právní. V trestním řízení tohoto pojmu užíváme k označení



kategorie osob podléhající zvláštnímu režimu při výslechu svědka, jinak trestní řád tuto kategorii osob označuje jako „osoby, které pro nedostatek věku nejsou trestně odpovědné. Spáchá-li však dítě mezi 12. – 15. rokem věku čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest, může se takovému jedinci uložit v občansko-právním řízení ochranná výchova, kterou uloží příslušný soud. Soud tak může učinit též tehdy, jestliže je to nutné k zajištění řádné výchovy osoby mladší patnácti let, která spáchala čin, který by jinak byl trestným činem.

### **1. 3 Delikvence**

Nyní se již dostáváme k pojmům delikvence a delikvence mládeže. Delikvence je širším pojmem nežli kriminalita. Můžeme ji definovat jako činnost porušující nejen právní, ale i společenské, tedy širší normy. Podle stupně závažnosti činu, kterým osoba porušuje normy všeobecně společensky uznávané hodnotíme takové chování jako disociální, asociální a antisociální. „Disociální chování znamená chování sociálně nepřizpůsobivé, nepřiměřené, bez výrazné nenávisti. Asociální chování je nespolečenské, respektive takové chování, které neodpovídá mravním normám dané společnosti. Antisociální chování je uvědomované protispolečenské chování kriminálního charakteru. Zahrnuje veškeré protispolečenské jednání dané trestním řádem společnosti.“ Závažnost delikventního chování obvykle stoupá s věkem a má také tendenci se prohlubovat. To znamená, že mírnější porušení norem, které je v rozporu se společenskou morálkou, ale nenabývá sociální dimenze, se vyskytuje zpravidla u dětí mladších. Patří sem kázeňské přestupky ve škole, neposlušnost, negativismus a lži. V případě asociálního chování, které lze pozorovat spíše u dětí staršího věku, jde o alkoholismus, tabakismus, záškoláctví, útěky, toxikomani, demonstrativní poškozování, gamblerství, popřípadě prostituci. U antisociálního chování, tedy chování, které závažně porušuje společenské jednání a zahrnuje veškerou trestnou činnost, mluvíme o krádežích, loupežích, vandalství, sexuálních deliktech, zabitích a vraždách.

#### **1. 4 Znamky trestné činnosti mladistvých**

Trestná činnost dětí a mladistvých se v mnoha ohledech liší od trestné činnosti ostatních věkových skupin pachatelů trestné činnosti. Je to dáno stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi i motivy k páchání trestné činnosti. Mládež páchá trestnou činnost častěji se spolupachateli a ve skupině. Trestná činnost většinou není plánována, je páchána živelně pod vlivem momentální situace. V motivech trestné činnosti častěji než stránku rozumovou najdeme stránku emotivní. Odrazovým můstkem a nejčastějším impulsem pro páchání trestné činnosti bývá alkohol nebo jiná návyková látka, která zvyšuje agresivitu, snižuje schopnost sebeovládání a i jinak podporuje nepřiměřené reakce. Při přípravě trestné činnosti nedochází většinou k velkému plánování, proto je příprava nedokonalá. Většinou také pachatelům chybí vhodné nástroje k provedení činu a proto se trestná činnost mladistvých často vyznačuje devastací, vandalstvím, znehodnocováním zařízení a zbytečnou a neúměrnou tvrdostí.

#### **1. 5 Hlavní motivy nežádoucího chování dospívajících**

Samozřejmě jako každé chování i asociální chování má nějaké důvody a většinou slouží k uspokojení určitých potřeb. Jsou to:

- Potřeba získat materiální prostředky,
- potřeba uniknout z aktuální nepříznivé nebo nebezpečné situace,
- potřeba seberealizace, nenajde-li mladistvý ocenění a uznání v sociálně přijatelnější situaci, roli, nebo sociálně přijatelnějším způsobem,
- potřeba citové jistoty a bezpečí může být uspokojována náhradním způsobem,
- potřeba stimulace, kdy potřebného vzrušení je docilováno nežádoucím způsobem.

## **1. 6 Návykové látky**

Návykové látky, neboli drogy, legální a hlavně ty nelegální jsou velmi často prvním spouštěčem delikventního chování u mládeže. Po roce 1990 došlo na naší drogové scéně k velkým změnám, na náš trh pronikly drogy, které se zde dříve objevovaly spíše ojediněle a zasáhly mnohem větší část populace než kdy dříve.

Nejprve bych ráda definovala termín droga. „Droga, dle E. Urbana látka, která je požívána a zneužívána pro změnu nálady, vědomí, povzbuzení či tlumení somatopsychických funkcí; ovlivňuje biochemické pochody v mozku, případně v centrální i periferní nervové soustavě, při opakovaném užívání možnost závislosti“ (Hartl, Hartlová, 2004, str. 122).

Nyní se zastavím u abúzu alkoholu, tabáku a jiných návykových látek. Jejich konzumace je u dětí a mladistvých zakázána. Do osmnácti let by se mladý člověk neměl k tabákovým výrobkům a alkoholu legální cestou dostat, u ostatních návykových látek, které jsou nelegální, ani poté. Jejich přechovávání v určitém množství a jejich šíření je trestné, podle zákona č. 112/1998 Sb., byl do trestního zákona doplněn §187a), který nyní uvedu v plném znění:

### § 187 a) trestního zákona

- (1) Kdo bez povolení přechovává omamnou nebo psychotropní látku nebo jed v množství větším než malém, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.
- (2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 ve větším rozsahu.

Každý kdo kupuje nelegálně omamnou nebo psychotropní látku, se také dopouští trestného činu „nepřekažení trestného činu“ podle § 167 trestního zákona. je nerozhodné o jaké množství se jedná.

Kromě novely trestního zákona došlo k doplnění zákona č.200/1990 Sb.(přestupkový zákon) § 30 odst. 1 o nové písmeno j).

§30 odst. 1 písm. j) zákona o přestupcích:

Přestupku na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi se dopustí ten, kdo neoprávněně přechovává v malém množství pro svoji potřebu omamnou nebo psychotropní látku.

Trestní zákon stanovil jako trestný čin (§187 tr.zákona) výrobu nezákonných drog, jejich dovoz, vývoz, překupnictví, prodej a držení za účelem distribuce. Totéž platí pro přípravky a pomůcky k výrobě drog (§188). Paragraf 188a stanoví jako trestný čin šíření toxikomanie (svádění, podněcování, propagace).

Na výše uvedených látkách může vzniknout závislost. Pro závislost jsou typické znaky, které dále popíší:

1. Silná touha nebo puzení užívat látku.
2. Člověk má potíže při užívání látky a potíže se sebeovládáním.
3. Dochází k prokázání tolerance k účinku látky. Osoba závislá na dané látce vyžaduje stále vyšší dávky, aby dosáhla účinku původně vyvolaného nižší dávkou.
4. Závislý postupně začne zanedbávat jiné zájmy ve prospěch užívání a získávání dané drogy nebo zotavování se z jejích účinků.
5. Závislý pokračuje v užívání i přes jasné důkazy o škodlivosti dané látky.

Vytvoří-li si tedy mladý člověk závislost na některé z návykových látek, porušuje jejich konzumací zákon. A nejen to. Na abúzus drog se většinou váže další trestná činnost, protože mladiství na drogy nemají finanční prostředky. Ty pak získávají krádežemi, loupežemi apod.

„...týden života drogově závislého člověka – rozuměj závislého na drogách kupovaných od dealerů, např. heroinu – stojí asi čtyřnásobek průměrného měsíčního výdělku. V případě kokainové závislosti to může být částka až desetkrát vyšší. Střízlivé zahraniční odhady předpokládají, že nejméně polovina těchto prostředků je opatřována kriminalitou (nejčastěji krádežemi, loupežemi), do níž v západní Evropě obvykle není počítána prostituce.“ (Matoušek, Kroftová, 2003, str. 86)

Návykové látky dělíme na halucinogeny, opiáty, látky se stimulačním účinkem a těkavé látky. Mezi halucinogeny patří:

- marihuana,
- rostliny z čeledi lilkovitých,
- halucinogenní houby,
- LSD (lysergamit)

Jde o skupinu drog, přírodních i syntetických, charakteristickou svým základním efektem, kterým je kvalitativní změna vědomí. Po požití drogy dochází často k výrazným změnám psychiky. Objevují se zrakové a sluchové halucinace, projevy depersonalizace (pocit odcizení a nepřírozenosti ve vztahu k okolí či k sobě samému), derealizace (chorobný odvrát od skutečnosti), dezorientace v čase a prostoru. Největší nebezpečí halucinogenů je v nebezpečném jednání intoxikovaného, který může mít např. pocit, že umí létat a jist si svou schopností to jde také vyzkoušet. Pod vlivem těchto drog se můžou dostavit kromě příjemných také velmi nepříjemné až hrůzné vjemy. Velkým rizikem halucinogenů je nevypočitatelnost jejich efektu. Poruchy vnímání mohou přetrvávat i poté, co odezněla intoxikace např. toxické psychózy, deprese nebo flashbacky (stav jako po požití drogy, i když droga nebyla požitá). Nejznámější a nejzneužívanější drogou této skupiny je marihuana a to zejména mezi nezletilci (do patnácti let) a mladistvými.

Mezi opiáty patří :

- opium,
- morfin,
- kodein,
- heroin.

Jsou to látky původně získané z opia. V medicíně jsou tradičně používány pro tlumení silných bolestí a tišení kašle. K nejznámějším a nejčastěji zneužívaným látkám této skupiny patří opium, morfin, lék Dolsin a Kodein, u nás dlouho zneužívaný a podomácku vyráběný Braun, který je nyní již téměř vytlačen heroinem. Na jmenované látky vzniká vcelku rychle výrazná fyzická závislost, charakteristické příznaky

odvykacího syndromu tzv. opiátového typu. Při abstinenci se objeví bolest svalů a kloubů, pocení, průjmy, slzení apod.

Mezi stimulanty patří:

- amfetamin – metamfetamin,
- Extáze – MDMA,
- Kokain,
- Crack.

Stimulační látky jsou látky s budivým účinkem. Užívají se k odstranění únavy a k všeobecnému povzbuzení. Ve vyšších dávkách způsobují silné vzrušení, třes, nespavost, křeče, zrychlují tep a tělesnou teplotu. Některé z těchto látek způsobují silnou závislost a mohou poškozovat některé orgány, např. srdce, u kterého vznikne arytmie, která může vést až k úmrtí. Akutní otravy mohou vyvolat těžké duševní poruchy.

Mezi těkavé látky, které jsou zneužívány k inhalaci patří např. benzin, syntetická lepidla, aceton, éter, toluen aj. Při tomto způsobu „fetování“, dochází nejčastěji k úmrtí, není výjimkou, že už při prvním pokusu. Toxikoman zde těžko odhadne přiměřenou dávku.

### **1. 7 Typy poruch chování u dospívajících**

„V závislosti na charakteru poruch lze formálně diferencovat neagresivní porušování sociálních norem (lži, záškoláctví, útěky a toulání) a agresivní poruchy chování (šikana, vandalismus, rvačky a jiné násilnosti). Agresivní chování ve větší míře porušuje a omezuje práva jiných lidí a proto je lze považovat za závažnější. Mezi oběma typy není přesná hranice, mohou se různým způsobem kombinovat.“

„Poruchy chování lze rozlišit i podle toho, zda se projevuje všude, nebo jen ve vazbě na určité prostředí. Z tohoto hlediska vymezuje klasifikační systém MKN-10 poruchy chování ve vztahu k rodině a poruchy chování vázané na skupinové aktivity v partě.“ (Vágnerová, 2004, str. 792)

### **1. 7. 1 Lhaní**

Mluvíme-li o lhaní, musí zde být úmysl a vědomí činu. Lhaní se objevuje u dětí již mezi čtvrtým a pátým rokem. Lží si dítě obvykle pomáhá k dosažení nějakého uspokojení, k dosažení radosti, nebo vytouženého cíle ve hře.

„Úmyslem lhát sleduje dítě svůj zájem buď přímo (bezprostředně zjevné účelové vztahy, např. vyhnout se trestu, získat pochvalu, výhodu), nebo nepřímo (např. lež má způsobit někomu zlo, přivést vychovatele v omyl, učinit situaci nepřehlednou, mstít se rodičům nebo vychovatelům nalháváním různých obvinění apod.)“ (Vodák, Šulc, 1964, str. 109)

Lhaní také můžeme chápat jako způsob úniku z osobně nepříjemné situace, kterou dítě nebo mladistvý neumí vyřešit jinak.

„Ve školním věku jsou děti schopné odlišit, co je pravda, a zároveň vědí, že lhát se nemá. Jestliže dítě lže i za těchto okolností, jde mu buď o dosažení něčeho, na co nemá právo, anebo nemůže ovládnout potřebu říkat něco jiného než pravdu, přestože z toho nic nemá (v tomto případě je může motivovat atraktivita obsahu jeho výmyslů).“ (Vágnerová, 2004, str. 793)

Lež se dá podle druhů rozdělit takto:

- a) lež obranná,
- b) lež návyková,
- c) lež s převažujícími agresivními tendencemi,
- d) lež bájeivá.

Obrannou lež dítě nebo mladistvý používá, dostane-li se do životní situace, kterou nedovede vhodně zpracovat. To se mu může stát v rodině, ve škole nebo v jiném výchovném zařízení. Čím je dítě oslabenější, tím hůře snáší, jsou-li nároky jeho prostředí vysoké, či přímo neúměrné. Často mohou takové situace nastat v rodinách, kde jsou na dítě kladeny velké nároky, kde je dítě utiskováno, týráno, nebo kde dítě nemá dostatek možností vybití, zábavy, či kde je dítě hrubě tělesně trestáno. Slabší dítě může být dosti stresováno i ve škole, neboť ta na děti klade značně vysoké nároky. Ve škole se děti, které jsou např. vývojově zaostalejší, nedokáží ovládat svá vnitřní hnutí,

nebo si nedokáží vhodně zorganizovat vlastní práci, dostávají do víru nenaplnitelných požadavků, ze kterých jim často jediné východisko poskytuje lež.

Návyková lež je lež výchovně podmíněná. V podstatě každý druh lži se může stát návykovým. Záleží na tom, jak často dítě lež používá. Nahromadí-li se příčiny, které lži vyvolávají, může dítě lhát takřka neustále. To potom znamená, že se dítě nachází v prostředí malé výchovné hodnoty, v němž nebyla lež korigována, výchovně ovlivňována, a nebyly vytvářeny ani jiné předpoklady výchovy.

Lži s agresivními tendencemi jsou bojovně a výbojně zaměřené. „V tom případě dítě hledí dosáhnout výhody pro vlastní osobu, vlastní prospěch, nebo ještě spíše stupňovaný prospěch, a to většinou bez ohledu na ostatní. Často se přitom objevují tendence msty, zlomyslnosti, záměr poškodit ze zlé vůle spolužáka nebo výchovnou autoritu a omezení výhod druhého na účet výhod vlastních. Tato lež je v úzkém spojení s egocentrickými motivy, uplatňovanými nevybíravou formou.“ (Vodák, Šulc, 1964, str. 116)

Také tento druh lži často souvisí s výchovnou zanedbaností, ale ne vždy.

Pokud dítě špatně rozlišuje mezi iluzí a skutečností, jedná se o lež bájivou. Většinou omračuje své kamarády a spolužáky fantastickými příběhy, které nemají logické jádro.

Lži, které jsou zaměřené na poškození jiné osoby, nebo na dosažení vplatného prospěchu, nelze považovat za obranu v nouzi. Jsou-li spojeny s dalšími negativními projevy a osobnostními vlastnostmi, jako je egoismus, bezohlednost a necitlivost, je třeba je u dítěte či mladistvého včas odhalovat a snažit se je správnými výchovnými prostředky odstraňovat.

### **1. 7. 2 Povinná školní docházka**

Vzhledem k tomu, že je u nás povinná devítiletá školní docházka, je přestupkem i neomluvená, dlouhodobá absence dětí ve škole. Povinná školní docházka začíná zpravidla počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dovrší šestý rok věku. Požádá-li rodič, nebo jiný zákonný zástupce o odklad, může ředitel školy odložit



dítěti začátek školní docházky o jeden rok. Ředitel rozhodne na základě odborného posouzení lékaře a pedagogicko-psychologické poradny.

Povinná školní docházka trvá devět let a žáci ji splní ukončením posledního roku povinné školní docházky. U dětí vzdělavatelých v základní škole nebo ve zvláštní škole se pro tělesně postižené děti počátek povinné školní docházky řídí posouzením školní zralosti a ukončení povinné školní docházky dosažením základního vzdělání.

Za povinnou školní docházku se považuje též docházka do desátého ročníku (§ 16 zákona č. 117/1995 Sb.) speciální základní školy, zvláštní školy nebo pomocné školy, vzdělávání těžce zdravotně postiženého dítěte, osvobozeného od povinné školní docházky, a dále studiem na gymnáziu nebo na taneční konzervatoři, jde-li o školní roky, jimiž dítě završuje počet let potřebných pro splnění povinné školní docházky.

Je povinností rodičů, aby dohlédli na školní docházku svých dětí. Problém nastává, když dítě z nějakých důvodů uteče z domova, popřípadě z ústavní péče.

### **1. 7. 3 Šikana**

Delikventní činností, se kterou se často setkáváme již na základní škole, je šikana. Jde o jev, kdy „jeden, nebo více žáků úmyslně, zpravidla opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“ (Kolář, 2005, str. 20) Šikana se projevuje fyzickou a slovní agresi, zastrásováním, krádežemi a ničením věcí, popřípadě manipulací s nimi, dále zotročováním a manipulativními příkazy, často krutými a nesmyslnými.

Šikana má v podstatě pět stupňů:

1. stupeň: Zde se převážně projevují mírné psychické formy násilí, zaměřené proti jednotlivci, nebo jednotlivcům, kteří jsou na okraji skupiny (třídy). Tito jedinci jsou většinou neoblíbení, neuznávaní a slabí.
2. stupeň: Nyní už se šikana projevuje fyzickou agresi a manipulace s obětí je tvrdší. Tyrani propadají kouzlu moci, ztrácejí zábrany při bití slabých a ustrašených. Útoky se často opakují.

3. stupeň: V této fázi dochází k vytvoření jádra. To se utvoří z určité podskupiny, které se v každé skupině nacházejí. Toto jádro se stává organizovanou skupinou, která šikanuje systematicky.
4. stupeň: Je typický tým, že většina přijímá názory a normy agresorů.
5. stupeň: Zde už šikana dosáhla dokonalosti. „Otroci“, tedy původně ti slabí, jsou závislí na svých tyranech a jsou stále ochotnější udělat cokoli. „Otrokáři“ ztrácejí smysl pro realitu, ztrácejí zábrany a k opakovanému násilí je pudí nutkání.

Šikana má mnohostranný destruktivní účinek. U obětí dochází k poškození psychického a fyzického zdraví, u agresorů k fixaci antisociálních postojů. Tím se v podstatě připravují na trestnou dráhu. Ostatní členové třídy (nebo jiné skupiny) ztrácejí iluze o společnosti. A v neposlední řadě je snížen efekt pedagogického působení na skupinu jako celek, skupina tím ztrácí svou výchovnou funkci.

#### **1. 7. 4 Záškoláctví**

„Záškoláctví je formou útěků dítěte ze školy. Zatímco je u útěků hlavní pohnutkou distancovat se od výchovného prostředí a jeho požadavků, záškoláctví je vyprovokováno školním prostředím.“ (Vodák, Šulc, 1964, str. 155) „Záškoláctví bývá spojeno s negativním postojem ke škole, s nepřijetím normy pozitivního hodnocení vzdělání, ale může být i reakcí na prospěchové selhání. Někdy je lze charakterizovat jako komplex obranného jednání, jehož cílem je vyhnout se nepříjemnosti, která je dána buď konfrontací neúspěšného dítěte s lépe prosperujícími spolužáky, nebo požadavky učitele na práci dítěte.“ (Vágnerová, 2004, str. 794)

Důležité je, jak často mladiství chodí za školu, zda si toto jednání předem plánuje, a jakým způsobem tento čas tráví. Většinou jde o děti z dysfunkčních rodin, které mají změněný vztah k běžným hodnotám a normám. Opakované a plánované záškoláctví bývá signálem odlišného socializačního vývoje určitého postoje k autoritě a normě povinnosti, kterou dítě není ochotné či schopné akceptovat.

### **1. 7. 5 Útěky**

„O útěku hovoříme tam, kde lze předpokládat určitou duševní vyspělost volní (dovolující posouzení situace), představu prostředků, značné úsilí volní, určité praktické zkušenosti a odhodlání čelit citovému vytržení z dosavadního výchovného prostředí. Vše ovšem úměrné věku posuzovaného.“ (Vodák, Šulc, 1964, str. 141)

Útěkem řeší mladistvý svůj problém, který neumí řešit jinak. Utíká z prostředí, kde se cítí ohrožen, nebo je pro něj toto prostředí jinak nepřijatelné. Útěkem rozumíme nedovolené a nepatřičné vzdálení se z výchovného prostředí, ať už na kratší či delší dobu. Dítě nebo mladistvý utíká z domova, ze školy, z výchovného ústavu. Někteří dospívající utíkají bezdůvodně, jiní až tehdy, když byla překročena hranice jejich nervové únosnosti, tedy když na ně jejich okolí kladlo nepřiměřené nároky. První případ je útěkem od povinností, který navíc může navozovat falešný pocit volnosti. Uprchlík při myšlence na domov nepocituje pocity viny a domů se nevrací dobrovolně.

Podle toho, utíkají-li mladiství sami, nebo hromadně, se útěky rozlišují na útěky jednotlivce a útěky skupiny. Dále lze útěky podle jejich povahy a příčin dělit na:

- 1) reaktivní, impulzivní útěky,
- 2) chronické útěky,
- 3) toulání.

Utíká-li mladistvý sám, jsou důvody útěky velmi osobní. Jedinec se musí spoléhat sám na sebe, většinou není agresivní, může se uchýlit k drobné krádeži, většinou z existenčních důvodů.

Utíká-li skupina mladistvých, sleduje útěkem společný zájem. Skupinu většinou vede agresivnější jedinec, který zde uplatňuje své charakterové vlastnosti. Často jde o psychopatickou osobnost s asociálními a antisociálními tendencemi. Skupinové útěky jsou typické u jedinců z výchovných ústavů a dětských domovů.

„Reaktivní, impulzivní útěky jsou zkratovou reakcí na nezvládnutou situaci doma nebo ve škole. Jejich smyslem může být potřeba úniku, a to například před trestem, který dítě prožívá jako nesnesitelný, nebo od člověka, s nímž dítě nechce žít.“ (Vágnerová, 2004, str. 794) Uprchlík většinou prožívá výčitky svědomí a má velkou touhu vrátit se domů.

Příčinou chronických útěků bývají zpravidla dlouhotrvající problémy a tyto útky bývají plánované a dopředu připravované. Z toho plyne, že často mívají také přesný cíl, například člověka, ke kterému dítě nebo mladistvý utíká, a také to, že se již nechce vrátit zpět. S těmito útky se nejčastěji setkáváme u dětí z dysfunkčních a rozpadlých rodin, kde dítěti chybí potřebné zázemí a zpětná citová vazba, kde může být i využíváno či týráno. Méně často souvisí chronické útky s patologickým vývojem osobnosti dítěte. Dospívající, kteří často utíkají z diagnostických a výchovných ústavů, tak činí proto, aby získali pocit svobody, nebo jako tak reagují na vytržení z citového prostředí, které pro ně představovalo zázemí.

Toulání chápeme jako dlouhodobé opuštění domova, které většinou navazuje na předchozí útky. Je důsledkem nedostatečných citových vazeb k nejbližšímu okolí, které je často do té míry nefunkční, že na něm dítěti nebo mladistvému nesejde, nebo jej přímo odmítá. Jedinci, kteří se toulají, často kradou a prostituují, nebo k tomu bývají zneužíváni. Je u nich též vysoká pravděpodobnost, že začnou užívat alkohol nebo drogy. Toulavý způsob života se dospívajícím může stát návykem a hrozí u nich, že se nebudou schopni vyrovnat s omezením, které představuje stabilní zaměstnání, a že nakonec skončí coby bezdomovci.

Jinou kapitolou jsou útky z dospívajících, kteří trpí porušeným vědomím nebo poruchami myšlení.

### **1. 7. 6 Vandalismus**

Vandalismus je ničení různých věcí a hodnot bez zjevné příčiny, obvykle jen pro radost z ničení. Vandalismus je akt zvěle, msty i rasové nesnášenlivosti. Slovo „vandalismus“ dostalo své jméno podle starogermánského kmene Vandalů, kteří v roce 455 n. l. zpusťořili Řím.

Vandalismus je dalřím ze sociálně patologických jevů typickým pro mládeř. Velmi vzácně se vyskytuje u dospělých jedinců, někdy bývá výsledkem řádění davu. Především však se takto projevují chlapani-adolescenti, zpravidla v partách. Ničí běžně dostupné věci a zařízení – hřbitovy, vnitřky kostelů, vybavení čekáren, železniční

vagóny, telefonní budky apod. Také náboženští či jiní fanatici se mohou projevovat vandalismem, ti ničí svaté symboly, obrazy, sochy aj..

„Motivací vandalismu je radost z ničení, seberealizace a nejčastěji získání pozice či obdivu ve skupině. ...Motivem může být i revolta proti společnosti, jejím symbolům a hodnotám nebo msta, závist či zloba.“ (Sochůrek, 2005, str. 25) Jedinec si vandalstvím dokazuje svou sílu a moc.

Zvláštním druhem vandalismu je sprejerství. Sprejer ničí nebo znehodnocuje výsledky něčí práce tím, že pomalovává nové omítky, historické budovy, stanice metra, vagóny vlaků atd.. Objevily se názory dát sprejerům plochy, kde by mohli své „umění“ rozvíjet, to ale přitahuje jen málokoho z nich. Většina jich tuto nabídku odmítá, protože svou činnost spojují se vzrušením z něčeho zakázaného. Sprejerství mají jako adrenalinový sport.

### **1. 8 Trestné činy**

Trestná činnost mladistvých je velmi rozmanitá. „Majetková trestná činnost dětí a mládeže je naprosto převažující formou chování těchto věkových skupin. Podle policejní evidence jsou to v posledních letech konkrétně (v pořadí od nejčetnějších k méně častým trestným činům):

- krádeže věcí z aut,
- krádeže aut,
- podvody,
- krádeže kol,
- vloupání do víkendových chat,
- vloupání do bytů,
- zpronevěra
- krádeže v bytech,
- vloupání do obchodů,
- vloupání do restaurací. (Matoušek, Kroftová, 2003, str. 148)“

Mladí pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí (např. automobily, motocykly, DVD přehrávače, počítače, televizory, mobilní telefony, oblečení, zbraně, alkohol, cigarety, léky apod.). Věci získané krádežemi buď sami užívají, nebo a to je nejčastější, je prodávají. Popřípadě, kradou-li v partě si je rozdělují. Při dělení je patrná hierarchie ve skupině a podíl na spáchané trestné činnosti.

Dalšími trestnými činy které mladiství páchají jsou:

- vydírání,
- omezování osobní svobody,
- porušování domovní svobody,
- znásilnění,
- pohlavní zneužití,
- neoprávněné užívání cizí věci,
- zatajení věci,
- poškozování cizí věci,
- výtržnictví,
- sprejerství,
- nedovolená výroba drog pro jiné,
- nedovolená výroba drog pro sebe,
- nedovolené ozbrojování,
- maření výkonu úředního rozhodnutí,
- dopravní nehody z nedbalosti,
- ublížení na zdraví z nedbalosti,
- podpora a propagace hnutí,
- šíření poplašné zprávy,
- neoprávněné držení platební karty,
- týrání zvířat,
- překupnictví a přechovávání,  
podílnictví, atd., vybráno z policejní statistiky .

## **1. 9 Krádeže**

Krádež je záměrné jednání, které si lze vysvětlovat jako nerespektování cizího vlastnictví. Je to tedy porušení normy, které omezuje práva jiného člověka či společnosti. Aby bylo tedy možno mluvit o krádeži, musí dítě dosáhnout takové rozumové vyspělosti, aby mělo ponětí o vlastnictví a bylo schopno přijímat normy chování, které vymezují odlišný vztah k vlastním a cizím věcem. Připojí-li se ke krádeži násilí, hovoříme o loupeži nebo přepadení. Posuzujeme-li čin krádeže je podstatný způsob provedení a také z jakého prostředí pachatel pochází. Například v rómské společnosti, nebo u jiných etnik, vlivem odlišného hodnotového systému, nemusí být krádež považována za závažnější přestupek. Je-li jedinec z tohoto sociálního prostředí za krádež potrestán, považuje to za nespravedlnost a nemá ani pocity viny. Své jednání nepovažuje za špatné, protože jeho sociální skupina takové jednání toleruje.

Za důležité považujeme zjistit, proč dospívající krade, jakou má pro své jednání motivaci. Co způsobuje, že je nucen takto jednat. Krade-li pro sebe, může tak činit z opravdového nedostatku. Jestliže selhává rodina, dítě si takto opatřuje jídlo, pití, ošacení. Tímto způsobem uspokojuje své základní potřeby. Krade-li pro někoho jiného, většinou se snaží tímto způsobem získat kamarády a dosáhnout mezi vrstevníky větší prestiže. Tito jedinci jsou většinou málo oblíbení a jejich okolí je jinak neakceptuje. Krádežemi získávají nebo potvrzují své postavení v partě vrstevníků.

## **1. 10 Násilné trestné činy**

Během posledních deseti let byla v trestné činnosti mládeže zaznamenána řada kvalitativních změn. Při páchání trestné činnosti je zaznamenávána rostoucí agresivita a brutalita. Novou formou trestné činnosti mládeže je trestná činnost motivovaná nacionalismem a rasismem. Nebezpečnou a obecně ohrožující trestnou činností mládeže jsou anonymní hrozby- požáry, výbuchy.

Nejhorším činem je ale vražda. Úmyslná, plánovaná, brutálně spáchaná. Ani tento čin bohužel mladistvým a dokonce ani dětem není cizí. Za posledních několik let otřáslou celou Evropou a dokonce i Českou republikou několik takových případů. Jako příklad si můžeme uvést tento: „Šest dětí a jeden dospělý má podle policie podíl na

smrti 81 let staré ženy z Olešnice u Hradce Králové. Nejmladšímu z chlapců bylo 11, nejstaršímu 15 let. Motivem brutální vraždy (devět bodných ran) měly být čtyři tisíce korun. Podle policie děti na místo přivezl V. G., starý 34 let, otec dvou členů skupiny pachatelů. Šest chlapců se přiznalo, kdo a kolikrát starou ženu udeřil a bodnul.“ ( MF Dnes, 1.září 2004, str. 2)

Veřejnost, která musí čelit informacím o těchto brutálních činech, volá po snížení hranice odpovědnosti za trestný čin z patnácti na čtrnáct let věku dítěte. Z důvodu, aby nebyla ohrožována mravní výchova mladistvých umístěných v diagnostických a výchovných ústavech, kteří nemají tak těžká provinění, se plánuje zřídit ústav pro děti a mládež s takto závažnými delikty.

## **2 Dospívání jako životní období**

### **2. 1 Co je dospívání**

Mladiství se nacházejí ve vývojovém období, které nazýváme dospívání. Z biologického hlediska můžeme období dospívání vymezit jako životní úsek, který je na jedné straně ohraničen prvními známkami pohlavního zrání a znatelným zrychlením tělesného růstu a na straně druhé ukončen dovršením plné pohlavní zralosti a ukončením tělesného růstu.

Současně s biologickým zráním nastává u mladého člověka i k mnoha psychickým změnám. Dochází k celkovému zvýšení emoční lability, prosazují se nové pudové tendence a člověk hledá možnosti jejich uspokojení a kontroly. Způsob myšlení je vyspělý a dosahuje svého vrcholu.

V tomtéž období se mění i sociální zařazení jedince, společnost od něj očekává změny v chování, ve výkonnosti, ve vlastním pojetí.

Biologické, psychické i sociální zrání se navzájem ovlivňují a doplňují. Vliv na ně má i rodina a její výchovný vliv, též škola a učitelé a další blízké osoby. Nemalou roli zde hrají i kulturní, ekonomické a sociální faktory.



## **2. 2 Fáze dospívání**

Doba dospívání počíná jedenáctým až dvanáctým rokem a končí zhruba dvacátým rokem života. Toto období bývá dále členěno na období pubescence, to je zhruba od jedenácti do patnácti let, a na období adolescence, které pokračuje asi do dvaceti až dvaadvaceti let. Období pubescence dělíme na dvě fáze, a to fázi prepubertální a fázi vlastní puberty.

1. Fáze prepubertální začíná prvními známkami pohlavního dospívání a urychlením v růstové křivce. Končí nástupem menstruace u dívek, u chlapců první emisí semene.

2. Fáze vlastní puberty nastupuje po dokončení prepubertální fáze a končí dosažením reprodukční schopnosti. Toto období můžeme vymezit věkem třináct až patnáct let.

3. Fáze se nazývá adolescence. „V období adolescence se dosahuje plné reprodukční zralosti a dokončuje se tělesný růst. Rychle se mění postavení jedince ve společnosti – došlo k přechodu ze základní školy do učebního poměru nebo na studium, začínají hlubší erotické vztahy, mění se zásadně sebepojetí.“ (Langmeier, Krejčířová, 1998, str. 139)

## **2. 3 Dospívání a rozvoj myšlení**

V období dospívání je důležité, aby byl mladý člověk dobře vychováván a veden, aby se mohl optimálně zařadit do společnosti a v budoucnosti do světa zaměstnanosti a práce. Zároveň je však důležité, aby mu byl ponechán prostor pro rozvoj všech jeho předpokladů a sklonů. Nyní se velmi rozvíjí motorické schopnosti, dospívající získává sílu, hbitost, jemnou pohybovou koordinaci a smysl pro rovnováhu. Dále pokračuje vývoj řeči, roste slovní zásoba, složitost větné stavby i celkové výrazové schopnosti.

„Rychlým rozvojem motorických, percepčních i ostatních schopností vede k novým a hlubším zájmům – k zájmu o sport, o četbu, o hudbu, film a divadlo, případně i k prvním vážnějším pokusům o vlastní literární, hudební, nebo výtvarnou tvorbu.“ (Langmeier, Krejčířová, 1998, str. 145)

Ke změnám dochází též v oblasti inteligence. Její vývoj dosahuje kvantitativně vrcholu v počtu úspěšně řešených problémů, ale radikálně se mění i způsob jejich řešení, tedy kvalita myšlenkových operací.

Hlavní změny a pokroky jsou tyto:

1. „Dospívající je schopen pracovat s pojmy, které jsou vzdáleny od bezprostřední smyslové zkušenosti, jsou obecnější, abstraktnější.
2. Má-li dospívající řešit nějaký problém, nespokojí se už s jediným řešením, které se nejspíše nabízí, ale uvažuje o možných alternativních řešeních a systematicky je zkouší a hodnotí.
3. Dospívající je schopen vytvářet i domněnky, které nejsou opřeny o reálnou zkušenost, jsou pouze možné, popřípadě až fantastické, a srovnává skutečné s pouze myšleným.
4. Dospívající dokáže aplikovat logické operace na obsah soudů.
5. Dospívající také dokáže myslet o myšlení, vytvářet soudy o soudech.“  
(Langmeier, Krejčířová, 1998, str. 148)

Tento nový způsob myšlení dospívajícího nazýváme formálně abstraktní. Je důležitý k pochopení látky u mnoha vyučovacích předmětů, ale i k celkovému chápání života, světa a toho, jak funguje. „...dospívající nyní srovnává existující a přítomné poměry s tím, co by mohlo nebo mělo být, tedy se stavem, který si jako ideál vytvoří ve své mysli. Odtud jeho častá kritičnost a nespokojenost, zklamání, nejasné toužení a třeba i vystupňovaný pesimismus.“ (Langmeier, Krejčířová, 1998, str. 148) Jedinec nyní pohlíží na své pocity a myšlenky jakoby zvnějšku, analyzuje je a kriticky posuzuje.

## **2. 4 Osamostatnění**

Jedním z hlavních znaků a úkolů dospívání je osamostatňování se, uvolňování se z přílišné závislosti na rodičích a navazování diferencovanějších a významnějších vztahů k vrstevníkům. Dospívající hledá rozdíly mezi myšlením svým a svých rodičů. Rodiče často kritizuje, vytýká jim skutečné nebo domnělé nedostatky a odmítá jejich přílišnou kontrolu. Na druhé straně přijímá nové myšlenky, vzory a životní cíle až příliš nekriticky. Toto chování se různě prolíná a má určité fáze. Při normálním vývoji si však

mladistvý udrží pozitivní vztahy k rodičům a zachová si základní hodnoty a morální postoje, které ze své rodiny přejal.

## **2. 5 Morální postoje, hodnoty a poruchy chování**

Dostala jsem se tedy k základním hodnotám a morálním postojům. Ty si dospívající utváří od nejmladšího dětství. V průběhu celého vývoje se učí diferencovat žádoucí a nežádoucí chování i vhodnost jednání ve vztahu k určité situaci. Základní úlohu zde hrají rodiče, kteří svým chováním a dobrou radou dítě směřují. Později už je mladý jedinec sám schopen se rozhodovat a jednat správně. Že došlo dítě do tohoto stadia socializace poznáme podle toho, že když něco udělá nesprávně, je schopno si to samo uvědomit. Dítě se potřebuje naučit odkládat uspokojení své aktuální potřeby, nebo se ho zcela vzdát, bylo-li by to vzhledem k situaci nevhodné. Proto je potřeba dítě soustavně, vhodně stimulovat a rozvíjet. Neděje-li se tak, dochází u dětí a mladistvých k rozvoji různých poruch.

Jako poruchové chování označujeme takové chování, kdy dospívající, nebo dítě, nerespektuje sociální normy v dané společnosti. „O poruchu chování nejde, pokud jedinec není schopen pochopit význam hodnot a norem. tento předpoklad nesplňují například mentálně retardovaní jedinci nebo ti, kdo přicházejí z jiného sociokulturního prostředí, kde platí odlišné normy. O poruše chování lze mluvit jen tehdy, pokud jedinec normy chápe, ale neakceptuje je, nebo se jimi nedokáže řídit. Důvodem může být jiná hodnotová hierarchie, rozdílné osobní motivy, nebo neschopnost ovládat své chování (to je typické například pro hyperaktivní děti).“ (Vágnerová, 2004, str. 780)

Poruchy se projevují různě, nejčastěji neadekvátním chováním vůči lidem, zvířatům, respektive celému světu. Problémoví jedinci nejsou schopni navázat a udržet přijatelné sociální vztahy. Mají k tomu nedostatek empatie, jsou zaměřeni převážně sami na sebe a na uspokojování vlastních potřeb. Velmi často nezažili citový vztah, který by jim umožnil pozitivní zkušenost a rozvinul u nich schopnost vcítění se. Proto nejsou a ani nemohou být ohleduplní k ostatním lidem. Neuvědomují si, že jejich práva končí tam, kde začínají práva ostatních. Poruší-li normy, nepocítují vinu, neslyší ani hlas svědomí. To totiž nemají dostatečně rozvinuté.

Poruchy chování v dětském věku mohou mít přechodný charakter. „Tak například většina dětí s antisociálním chováním se nestane delikventy v dospělosti. Rozdíl mezi dětmi, u nichž delikventní chování představuje jen přechodnou fázi v jejich vývoji, a dětmi, u nichž toto chování přetrvává až do dospělosti, není jasný.“ (Langmeier, Krejčířová, 1998, str. 260)

### **3 Psycho-sociální determinanty sklonů k delikventnímu chování**

#### **3. 1 Výskyt a příčiny vzniku poruch chování u mladistvých**

Říci, jak často se v dětské a mladé populaci vyskytují lidé s poruchami chování, je těžké, vždy totiž záleží na diagnostických kritériích. Ta mohou být rozdílná; co se může někomu zdát poruchou, bere někdo jiný jako méně akcentované chování, a hranice zde nejsou zřetelné. Snaží se je definovat například mezinárodní kvalifikační systémy. Nejsou však aplikovatelné na všechny společenské skupiny stejně. Je nutné být do jisté míry tolerantní, protože sociální kultura různých skupin lidí je odlišná. „Poruchy chování se podle názoru různých autorů vyskytují v širokém rozmezí od dvou do dvaceti procent dětské populace. Není pochyb, že se častěji vyskytují u chlapců než u dívek, ale ani zde se jednotliví autoři neshodují.“ (Vágnerová, 2004, str. 781)

Příčiny vzniku poruchového chování mohou být biologické, nebo sociální, často se obě tyto složky doplňují. Mezi biologické patří biologické a genetické dispozice, úroveň inteligence, do sociálních řadíme vliv sociálního prostředí, jako je rodina, škola, parta...

#### **3. 2 Biologické vlivy**

Genetická dispozice se v dětství a mládí může projevat hlavně na úrovni temperamentu. Takto postižení jedinci jsou impulzivnější, snáze podrážditelní, mají menší citlivost ke zpětné vazbě, nemají přirozené zábrany, jsou lhostejní k dodržování pravidel chování, jedinec je většinou zaměřen pouze na uspokojování vlastních potřeb a výchovné prostředky zde většinou selhávají. Často bývá podobně postižen i jeden z rodičů a na dítě nepůsobí vhodně.

K biologickému znevýhodnění může dojít, jsou-li u jedince narušeny funkce nebo struktura centrální nervové soustavy (CNS). K tomu dochází například v důsledku porodního postižení, zánětlivého onemocnění mozku, úrazu hlavy apod. Chemická nerovnováha určitých látek v mozkomíšním moku také může způsobovat problémy s chováním. Například hyperaktivitu způsobuje změněná koncentrace dopaminu. Čím je dítě starší, tím bývá klidnější, což je doprovázeno sníženou hladinou dopaminu. Jiným příkladem může být serotonin; je-li ho v krvi málo a funguje-li špatně jeho metabolismus, má jedinec větší sklony k agresivitě. Také testosteron má souvislost se zvýšenými sklony k agresivitě. Mladí muži, kteří mají vysokou hladinu testosteronu, bývají konfliktní, bez příčiny agresivní, jejich chování se jeví častěji jako asociální.

Zmínila jsem se i o faktoru úrovně inteligence. Ten však nijak zvlášť neovlivňuje pravděpodobnost vzniku poruchového chování. Je sice pravda, že dospívající a děti, které se podílejí na delikventní činnosti, mívají zpravidla inteligenci nižší než průměrnou, a jsou tak lehčeji ovlivnitelné a zneužitelné, ale vyskytují se naopak i jedinci se silně asociálním chováním, kteří mají nadprůměrné schopnosti a vysokou inteligenci.

### **3. 3 Vliv sociálního prostředí**

Sociální faktory mají na vznik poruch chování velký vliv. Žije-li jedinec od útlého mládí v sociálně nevhodném nebo nepodnětném prostředí, je riziko jejich vzniku větší než u ostatních. Nejdůležitějším sociálním prostředím je rodina, ve které si dítě osvojuje základní sociální zkušenosti. Zde se učí nápodobou od rodičů. Ti by si měli uvědomit, že nejlépe je vychovávat dobrým příkladem. Dítě nebo dospívající si zde může kvůli identifikaci s rodičem osvojit poruchové chování, přijmout odlišný normativní a hodnotový systém. Časná citová deprivace, tzv. bazální nejistota mezi narozením a čtvrtým rokem, může velmi změnit dětskou osobnost. Dítě se díky nevšimavosti okolí stává bojácným, citově nevyzrálým, a později si to vybíjí na cizích lidech.

Dalším sociálním prostředím, které může působit negativně, je skupina vrstevníků. S tou se mladý člověk setkává většinou ve škole nebo v okolí svého

bydliště. Obzvláště jde-li o skupinu s asociálně orientovaným chováním a specifickými normami a hodnotami, je její vliv nežádoucí. Ve skupině vrstevníků člověk většinou hledá sám sebe, utváří si zde určité postavení, a jak je vnímán ostatními, vnímá také sám sebe. Skupina vrstevníků se v dospívání stává nejvýznamnější referenční skupinou.

### **3. 4 Rodina**

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla kdysi v pradávných dobách z lidské potřeby chránit, učit, vzdělávat a na život připravovat své potomstvo. Člověk se rodí nedokonalý a bezbranný, proto je životní nutností, základní podmínkou pro jeho přežití, aby se o něj matka a otec, případně další blízcí lidé starali.

„Rodina je společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.“ (Hartl, Hartlová, 2004, str.512) Podle funkčnosti dělíme rodiny na funkční, dysfunkční a afunkční. Rodina funkční je taková rodina, v níž dochází k úspěšnému řešení problémů. V tomto rodinném prostředí existuje pozitivní emoční ladění, komunikace jednotlivých členů je na dobré úrovni a vztahy mezi jejími členy jsou velmi úzké, citově založené. Dysfunkční rodina je rodina, která má narušenou schopnost splňovat některou ze svých základních rolí. Tato dysfunkce se projevuje většinou ve vztahu k dítěti a k zajištění jeho základních potřeb. Rodiče v takové rodině mají omezenou schopnost empatie, často jsou osamělí, mají nízkou sebeúctu, nesou si sebou špatné zkušenosti z vlastního dětství, ale mají sklon chovat se podobně. Afunkční rodina je rodina, která nesplňuje téměř žádnou nebo vůbec žádnou ze svých funkcí, a to hlavně ve vztahu k dětem.

Dobře fungující rodina poskytuje svým členům potřebné zázemí. Uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává jim životní zkušenosti, které nelze získat jinde. Každá rodina si vytváří svůj jedinečný hodnotový systém, který její členové aplikují při řešení svých životních problémů. V orientační rodině, tedy v té, do které se dítě rodí, získává základní sociální zkušenosti. „Rodina dítěti poskytuje podněty různé kvantity a kvality, učí je, a tak podporuje jeho rozvoj zejména v oblasti poznávacích procesů a stimuluje jeho socializaci. Dysfunkce se může projevit výchovným zanedbáváním, nebo mohou

rodiče učit dítě takovému způsobu uvažování a chování, hodnotám a normám, které majoritní společnost považuje za nežádoucí.“ (Vágnerová, 2004, str. 590 )

Pro dítě je velmi důležité, jak je svými rodiči hodnoceno. Posuzují-li ho převážně pozitivně, dítě samo sebe také hodnotí pozitivně a vytváří si zdravé sebevědomí. Důležitou funkcí rodiny je zajistit svému dítěti pocit jistoty a bezpečí, je to zřejmě potřeba nejvýznamnější, protože dítě cítí a pozná, na koho se může spolehnout a podle úrovně jistoty, kterou zažívá, si vytváří svou sebejistotu. Má-li dítě možnost potvrdit si svůj význam pro jiného člověka, uvědomuje si, že ostatní lidé jsou pro něj také důležití. Takto si dále posiluje svoji sebejistotu, která je nezbytným předpokladem tolerance k lidem a schopnosti akceptovat je v jejich různosti.

Projevují-li rodiče ke svému dítěti citový chlad, poskytují mu tím nepříznivou informaci o něm samém a zvyšují tím u něj celkovou nejistotu. Vytvářejí tak u dítěte pocit, že svět je nepřátelské místo, kde se nemůže cítit bezpečně. To potom očekává chladné a nepřátelské reakce od každého, s kým se setká, a svoji nejistotu si kompenzuje například agresivitou, která mu slouží jako ochrana před světem.

Vztahy mezi rodiči a v širší rodině jsou pro dítě modelem mezilidských vztahů, který si nese dále do života a poměřuje jím všechny další vztahy, které prožívá. Rodiče jsou pro své děti modely, které děti napodobují a osvojují si tak jejich vlastnosti a způsoby chování, a to jak pozitivní, tak i negativní. Ty si dítě odnáší do své prokreační rodiny, to je rodina, kterou člověk vytváří jako dospělý. Tím se negativní jevy, které se v některých rodinách vyskytují, přenášejí z generace na generaci.

### **3. 4. 1 Zanedbávané děti**

Děti, které mívají v dospívání problémy s chováním, jsou často v dětství svými rodiči zanedbávány, což znamená, že nejsou uspokojovány jejich základní potřeby materiální, ani - a to především - duševní. Zanedbávané děti jsou často nenápadné, nevýrazné, pasivní, apatické, nějak např. zdravotně znevýhodněné nebo nemocné. Zanedbávající rodiče jsou: mentálně postižení, psychicky nebo tělesně nemocní, zničení působením drog nebo alkoholu, či naopak velmi úspěšní sobečtí lidé zaměřeni převážně

na sebe, nebo jsou příliš mladí a nezkušení pro rodičovskou roli. Dítě žijící v takové rodině strádá, prožívá deprivaci.

### **3. 4. 2 Rodinná výchova**

Důležité je, jakým způsobem výchovy rodiče na děti působí. Rozlišujeme tři druhy výchovy: autoritářskou, liberální a autoritativní. Autoritářský styl výchovy předpokládá, že poslušnost je základní ctností. Rodiče takto vychovávaného dítěte předpokládají, že dítě udělá co řeknou aniž by se na něco ptalo. Liberární výchova považuje dítě za svobodného tvora, který se dokáže sám rozhodovat jen na základě jejich rad a doporučení a přání dítěte je na prvním místě. Autoritativní rodiče mají svou výchovu někde uprostřed mezi dvěma předchozími styly. „Očekávají, že bude dítě akceptovat domácí řád, ale povzbuzují ho, aby vyjádřilo své mínění. Neváhají upustit od požadavků poslušnosti a disciplíny a mají ve zvyku užívat trestů pouze tehdy, když se dítě chová nesmyslně či nerozumně. V těchto domácnostech mají jak rodiče, tak děti vyvážená práva a odpovědnost.“ (Jedlička, Klíma, Kořa, Němec, Pilař, 2004, str. 39)

Zlatá střední cesta, vyváženost svobody, povinností a požadavků, tolerance a důvěry vůči dítěti, je asi nejlepším způsobem výchovy

### **3. 2 Vliv školy**

Většina mladých lidí tráví na střední škole nebo učilišti velkou část svého času. „Důležitost formálního vzdělávání za posledních sto let vzrostla a jeho role jako činitele socializace se rozšířila.“ (Jedlička, Klíma, Kořa, Němec, Pilař, 2004, str. 45) Škola připravuje své žáky na budoucí zaměstnání, na různé životní role. Ve škole už není dítě oceňováno jen za to, že je, jako v rodině, ale musí si ocenění zasloužit svými činy. Hodnotí se jedinec, a to podle toho jak se prezentuje při zkoušení, jaké podává učební výkony. Vzhledem k tomu, že je velkou část dne ve třídě plné vrstevníků, je nucen vstupovat do interakcí s ostatními. Spolužáci mohou mít na další vývoj žáka velký pozitivní i negativní vliv, podle toho jakou referenční skupinu si zvolí za kamarády.



### **3.3 Vliv médií**

Děti tráví u televize a posloucháním rádia velkou část volného času. Různí se názory na to jak moc to je či není vhodné. Důležitá je skladba programů, které dítě sleduje. Rodiče by měli dohlédnout, aby děti sledovali jen pořady pro děti a pro jistotu ještě zkontrolovat, jsou-li opravdu vhodné a přiměřené věku.

Dospělý má možnost porovnání toho co vidí na obrazovce s realitou, ale děti nemají zažité takové životní zkušenosti a mohou nabít dojmu, že vše co vidí je skutečnost.

Podle mnoha odborníků, kteří zkoumali vliv televizního násilí na děti, lze vyvodit přesvědčivé důkazy o nárůstu násilného chování v souvislosti s časem stráveným u televizních programů s násilnou tematikou. Jiné výzkumy uvádějí, že TV „...neučí agresivitě, ale posiluje existující predispozice pro nebo proti agresii.“ (Jedlička, Klíma, Kořa, Němec, Pilař, 2004, str. 51)

Pro dobro televize lze říci, že zprostředkovává dětem pohled na cizí kultury, umění, přírodu, historii aj. Je pro ně „okem do světa“.

## **4 Důsledky sociálně patologického chování pro mladistvého**

### **4.1 Právní normy související s delikvencí**

Má-li dítě nebo mladistvý problémy s chováním, činí-li přestupky proti morálním zásadám a normám společnosti, ve které žije, přestupuje-li zákony a žije protiprávně, nebo je-li ohrožena jeho výchova (chodí za školu, zneužívá omamné a psychotropní látky atd.), je toto chování řešeno pomocí následujících právních norem.

Zákon o působnosti orgánů ČR č. 129/1975 Sb. upravuje činnost státních orgánů pověřených péčí o dítě. Jednou z povinností tohoto orgánu je zjišťování poměrů dětí a navrhování ústavní výchovy, resp. zjišťování poměrů mladistvých před návrhem na ochrannou výchovu nebo v rámci trestního řízení.

Občanský soudní řád čili Zákon č. 99/1963 Sb. upravuje v § 76 předběžné opatření, podle něhož lze nařídit předání nezletilého do péče fyzické nebo právnické osoby.

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. deklaroval zájem společnosti na řádné výchově dětí, upravil práva státní správy a práva rodičů v případech rozhodování o rizikové mládeži. Zákon zavedl instituty předběžného opatření a pěstounské péče. Stanovuje jako podmínky nařízení ústavní výchovy vážné ohrožení výchovy (zanedbáváním ze strany rodičů, jinak nevhodným výchovným přístupem, nebo nemohou-li rodiče z jiných vážných důvodů výchovu řádně zabezpečit), nebo již existující vážné narušení dítěte. Ústavní výchova se nařizuje nejvýše do osmnácti let a může být soudem prodloužena do devatenácti let. Navrhovat a zrušit ji může jen soud. Donedávna mohl podle zákona o rodině místní úřad v rámci předběžného opatření dítě umístit do ústavu. Nález Ústavního soudu ČR č. 72/1995 Sb. však rozhodl, že příslušný paragraf zákona o rodině je v rozporu s vyšší právní normou. Listinou základních práv a svobod (viz níže), která stanovuje, že práva rodičů vůči dětem může omezit jen soud. Soud tedy na návrh obce musí do 24 hodin od podání návrhu rozhodnout o předání dítěte do ústavu v rámci tzv. předběžného opatření. O předběžném opatření proto dnes může rozhodovat jen soud.

Poslední novela zákona o rodině z roku 1998 v § 46 stanovuje, že soud je povinen před nařízením ústavní výchovy přezkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní. "Pominou-li po nařízením ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší," praví se v novele doslova. Poslední novela zákona o rodině dále zavádí termín sociálně právní ochrana dítěte a stanovuje jako orgány této ochrany místní a obecní úřady.

Zákon o sociálním zabezpečení č. 100/1988 Sb. definuje, jak má být v rámci sociálních služeb poskytována sociálně právní ochrana, výchovná a poradenská péče občanům, kteří si kvůli svému stavu nebo věku nejsou schopni zajistit naplnění svých základních životních potřeb.

Vyhláška MŠ ČSR o školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy č. 64/1981 Sb. definuje typy těchto zařízení a jejich činnost. Kromě diagnostických a výchovných ústavů pro děti a mládež umožňuje existenci výchovných ústavů se zvýšenou péčí, výchovných ústavů s ochranným režimem a výchovných ústavů s léčebným režimem.

Zákon ČNR o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení č. 114/1988 Sb. upravuje působení všech stupňů státních orgánů v záležitostech týkajících se rizikové mládeže. Stanovuje postup navrhování ústavní výchovy, postupy v péči o děti a mladistvé propuštěné z ústavů, případně z vězení, a předpisuje způsob evidování rizikové mládeže.

Vyhláška MPSV ČR, kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon ČNR o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení č. 182/1991 Sb., upravuje podmínky výkonu soudem nařízené ústavní výchovy a ochranné výchovy.

Zákon o školských zařízeních č. 395/91 Sb. upravuje možnost diagnostických pobytů dítěte a mladistvého v diagnostických ústavech na žádost zákonných zástupců (tzv. dobrovolné pobyty). Podle tohoto zákona mohou vznikat Střediska výchovné péče pro děti a mládež, která mohou poskytovat ambulantní, nebo internátní, nebo kombinovanou péči.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. definuje trestní odpovědnost, trestné činy a trestní sankce. Hlava VII. obsahuje zvláštní ustanovení o stíhání mladistvých. Jako účel trestu mladistvého je v ní deklarována výchova v řádného občana s přihlédnutím k osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí, z něhož mladistvý pochází. U mladistvých může být upuštěno od potrestání podle obecných ustanovení podle § 24 stejně jako u dospělých. Upuštění od potrestání může být podle poslední novely trestního zákona v roce 1997 doplněno dohledem. Upuštění od potrestání je dále vhodné v těch případech, kdy je naděje, že nápravu zajistí ochranná výchova, nebo existuje-li záruka za nápravu. Mladistvému je možné uložit jen tyto tresty: odnětí svobody, obecně prospěšné práce, propadnutí věcí, vyhoštění a peněžitý trest (je-li výdělečně činný). Zákaz činnosti může být uložen, není-li to na překážku při přípravě na povolání. Trestní sazby u trestu odnětí svobody jsou proti dospělým sníženy na polovinu s minimem jednoho roku a maximem pěti let. Jako výjimečný trest může být uloženo odnětí svobody maximálně na deset let. Trest odnětí svobody musí být vykonáván odděleně od dospělých. Ochranná výchova se ukládá v případě, kdy o výchovu mladistvého není náležitě postaráno, dosavadní výchova byla zanedbána nebo to vyžaduje prostředí, v němž mladistvý žije. Ochranná výchova se vykonává ve zvláštních výchovných

zařízeních nebo v léčebném ústavu. Tato výchova může trvat do 18 let věku mladistvého, výjimečně do 19 let. Dítěti mezi 12. až 15. rokem, pokud spáchalo čin, u něhož zákon dovoluje uložit výjimečný trest, může být v občanskoprávním řízení také nařízena ochranná výchova.

Trestní řád neboli Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním určuje závazné postupy vyšetřování a stíhání trestných činů. Hlava XIX. upravuje řízení proti mladistvým. Paragrafy 230, 300, 354-357 se týkají výkonu trestu ochranné výchovy, upuštění od výkonu trestu ochranné výchovy, propuštění z ochranné výchovy a podmíněného umístění mimo výchovný ústav. Paragrafy 335 až 340 upravují výkon trestu obecně prospěšných prací. Za nimi následující čtvrtý oddíl upravuje tresty jiného typu, než je trest odnětí svobody. Jsou to: peněžítý trest, trest propadnutí majetku, trest zákazu činnosti a trest zákazu pobytu.

Zákon o výkonu trestu č. 59/1965 Sb. ve znění pozdějších předpisů diferencuje výkon trestu do čtyř skupin (s dohledem, s dozorem, s ostrahou, se zvýšenou ostrahou). 12. oddíl tohoto zákona upravuje výkon trestu mladistvých. I u nich je doporučován diferencovaný výkon trestu ve skupinách definovaných "narušeností" odsouzených. Mladistvým, u nichž jsou pro to vzhledem k délce trestu předpoklady, se zajišťuje příprava na budoucí povolání.

Zákon o policii č. 283/1991 Sb. upravuje výkon služby policejních orgánů. Mládeže a děti se týká jen několik ustanovení. Při policejním zadržení osoby mladší než 18 let musí policista vyrozumět zákonného zástupce této osoby. V policejní cele musí být mladistvý oddělen od dospělých. Při služebním zákroku proti osobě mladší 15 let nesmí policista až na výjimky použít některých donucovacích prostředků a zbraní. Při výslechu osoby mladší 15 let musí být přítomna kromě policejního orgánu další dospělá osoba (např. sociální pracovník, pedagog).

Zákon o výkonu vazby č. 293/1993 Sb. upravuje podmínky výkonu vazby, zejména povinnosti a práva osob ve vazbě a postavení příslušníků a občanských pracovníků Vězeňské služby. Na obviněného nelze podle tohoto zákona do vynesení rozsudku hledět jako na vinného. Mladiství musí být umístováni odděleně od

dospělých. Zvláštní ustanovení upravují práva mladistvých na návštěvy jednou za týden a kázeňské tresty

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Jeho cílem je chránit práva dítěte, jeho zdravý vývoj a řádnou výchovu. Má působit k obnově narušených funkcí rodiny. V zákoně jsou definovány státní orgány ochrany dítěte (Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodní ochranu dětí, oddělení sociálně právní ochrany dětí na státních úřadech a další právnické a fyzické osoby, jsou-li tím pověřeny). Tyto organizace se především mají zabývat dětmi, které nemají rodiče, nebo jejichž rodiče nevykonávají, příp. zneužívají své povinnosti vůči dětem.

Zákon č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě.

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně-výchovné péči ve školských zařízeních. Zákon upravuje činnost školských zařízení zabývajících se preventivní výchovnou péčí a zařízení, v nichž se provádí ústavní a ochranná výchova. Vymezuje pravomoci zařízení vůči nezletilému a jeho rodičům. K realizaci výchovné péče jsou svěřenci umísťováni pouze prostřednictvím diagnostických ústavů. Tyto ústavy zřizuje Ministerstvo školství. Zákon omezuje počet (2-6) a věk (5-10 let) svěřenců výchovných skupin v jednom výchovném ústavu. Zařízení náhradní výchovné péče mohou zřizovat kromě ministerstva a krajských úřadů i jiné právnické a fyzické osoby; ústavní a ochrannou výchovu lze provádět pouze v zařízeních zapsaných do rejstříku školských právnických osob a školských organizačních součástí.

Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládá za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže. (dle Matouška, Kroftové, 2003)

## **4.2 Ohrožené dítě a postup nápravy**

Je-li dítě ohroženo a rodina ani škola jeho výchovu nezvládá, může se jak rodina, tak škola obrátit o pomoc na psychologické poradny pro děti a mládež, nebo na střediska výchovné péče. Přestupky dětí a mladistvých řeší Oddělení sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) zřízená při městských úřadech, popřípadě přestupková komise. Postupy jsou asi následující:

Postup číslo 1.: Spáchá-li mladistvý pachatel trestný čin (provínil-li se) a je přistižen policií nebo městskou policií a je starší patnácti let, nepřekročila-li způsobená škoda 5000 Kč a mladistvý svého činu lituje a je ochoten škodu nahradit, je jeho čin postoupen přestupkové komisi, která vše rozhodne.

Postup číslo 2.: Chová-li se mladistvý delikventně (chodí za školu, páchá drobné krádeže atp.) a rodič nebo škola se obrátí na OSPOD, snaží se pracovník tohoto oddělení mladistvému domluvit a navrhnout mu, co by se dalo dělat jinak, např. doporučí návštěvu u psychologa, nebo ve středisku výchovné péče. Nepomůže-li to, dá OSPOD návrh k výchovnému opatření, které provádí soud. Výchovnými opatřeními jsou:

- 1) dohled probačního úředníka,
- 2) probační program,
- 3) výchovné povinnosti,
- 4) výchovná omezení
- 5) napomenutí s výstrahou.

Postup číslo 3.: Chová-li se mladistvý delikventně a provínil-li se, má OSPOD za úkol zpracovat zprávu o poměrech mladistvého; s tímto postupuje případ Okresnímu státnímu zastupitelství. Zde může dojít k narovnání podle trestního zákona §307 a dojde k odstoupení od stíhání, nebo Okresní státní zastupitelství spolu se zprávou od OSPODu celý případ postupuje soudu pro mladistvé. Zde, jedná-li se o dítě do patnácti let, může být soudně nařízeno výchovné opatření, nebo ochranné opatření, nebo probační dohled. Jedná-li se o mladistvého nad patnáct let, může mu být nařízeno výchovné opatření, ochranné opatření, nebo trestní opatření. Mezi ochranná opatření patří: ochranné léčení, zabránění věci a ochranná výchova.

### **4. 3 Ochranná výchova**

Ochrannou výchovu soud pro mladistvé ukládá v případě, že o výchovu mladistvého není řádně postaráno v jeho vlastní rodině, nebo v rodině, v níž žije, nebo byla-li dosavadní výchova mladistvého zanedbána, nebo neposkytuje-li prostředí, v němž mladistvý žije, záruku jeho náležité výchovy. Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého; vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku.

### **4. 4 Trestní opatření**

Trestní opatření, která soud pro mladistvé může mladistvému uložit jsou:

- a) obecně prospěšné práce,
- b) peněžité opatření,
- c) peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu,
- d) propadnutí věci,
- e) zákaz činnosti,
- f) vyhoštění,
- g) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení),
- h) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,
- i) odnětí svobody nepodmíněné.

Polehčující okolností při výměru trestního opatření může být to, že pachatel úspěšně vykonal probační program, terapeutický program, nebo jiný program k rozvíjení sociálních dovedností apod. Dále to, že pachatel poskytl zadostiučinění poškozenému, nahradil úplně, nebo částečně způsobenou škodu, odčinil, nebo alespoň zmírnil újmu, kterou mu způsobil atd. Také to, chová-li se pachatel tak, že lze předpokládat, že se v budoucnu již trestné činnosti nedopustí.

## **4. 5 Ústavní výchova**

Je-li dítě ohroženo a soud pro mládež rozhodl o předběžném opatření, může toto opatření trvat tři měsíce. V rámci předběžného opatření, které je ihned vykonatelné, je dítě umístěno do Diagnostického ústavu pro děti a mládež, nejdéle na dobu šesti týdnů. Poté, není-li předběžné opatření zrušeno a následuje-li nařízení ústavní výchovy, jsou děti umístěny do Dětského domova se školou, nebo do Výchovného ústavu. V síti výchovných ústavů jsou ještě speciální oddělení pro děti, které páchají obzvláště závažné činy, opakovaně kradou nebo vraždí.

### **4. 5. 1 Výchovný ústav**

Vybrala jsem si výchovný ústav v Obořišti, který jsem navštívila. Na jeho příkladě bych ráda demonstrovala, jak výchovný ústav pracuje. V tomto ústavu je umístěno čtyřicet osm chlapců a pracuje zde padesát zaměstnanců. Výchovný ústav se skládá ze tří úseků: školní úsek, výchovný úsek a hospodářský úsek.

Školní úsek je vlastně učiliště, které připravuje chlapce na budoucí život. Mají zde na výběr tři obory. Prvním oborem je truhlář-nábytkář, druhým zedník a třetí obor je zaměřen na provoz společného stravování. První dva jsou tříleté, poslední jmenovaný je dvouletý, zakončený učňovskou zkouškou. Teoretická výuka se střídá s odborným výcvikem, výuka i výcvik jsou uspořádány do bloků. Učňové v oboru truhlář-nábytkář se v prvním ročníku učí dřevo opracovávat ručně, ve druhém a třetím strojově, jsou-li šikovní, mohou si i vydělat peníze. Truhláři i zedníci mají cvičné dílny v areálu. Pro zedníky se mistři snaží najít práci i mimo areál. Učni v provozu společného stravování mají odbornou učebnu a cvičnou kuchyň v areálu, praxi si odbývají v restauracích nebo na jatkách.

Výchovný úsek je vlastně internát a je rozdělen do šesti výchovných skupin, v každé skupině může být maximálně osm chlapců. Ke každé skupině jsou přiděleni dva vychovatelé. V pondělí probíhá ve skupinách plánovací činnost, v úterý a čtvrtek skupinová činnost. Ve středu a v pátek probíhá zájmová činnost (výlet, posilovna, fotbal atp.). Každá výchovná skupina má společnou místnost s kuchyňkou a tři ložnice. Pouze šestá výchovná skupina žije v „domečku“, zde jsou chlapci umístěni v případě dobrého



chování, za odměnu. Tato skupina má jiný režim, chlapci zde mají více samostatnosti a také více odpovědnosti. Učí se být soběstační a sami si hospodaří s penězi. Na každý měsíc je vypracován plán kulturně-sportovních akcí. Najdeme zde: divadlo, taneční, turistiku, biatlon, běh, šachy, lyžařské kurzy, pracovní brigády, bunjee jumping, pohár ve stolním tenise aj. V rámci výchovného úseku běží také kroužky, a to: vaření, dovedné ruce, šach, turistika, keramika, taneční kroužek hip-hop, střelecký kroužek, cyklistický atd. V červenci a v srpnu absolvují chlapci rekreační akce, např. pobyt u moře nebo sjíždění řeky s vodáckým kroužkem apod.

Pro první ročníky probíhá vždy adaptační kurz, kde se vychovatelé a učitelé snaží podchytit sociálně patologické jevy. V běhu je zde také psychoterapeutická skupina, která má různé programy. Např. „Rozhodni se pro život bez drog“ nebo „Na vlastní nohy“. S psycholožkou se zde chlapci učí rozvíjet schopnosti mozku učít se pomocí metody „brain feed back“. Tento trénink je dlouhodobou záležitostí a ročně se ho zúčastní asi patnáct klientů. Jednou za čtrnáct dní se konají pravidelné komunity, jsou to organizačně informativní schůzky, kde se scházejí zaměstnanci i chlapci. Dále zde probíhají také rodinná sezení, kterých se zúčastní rodiče, kurátor, vychovatel, ředitel, sociální pracovník, psycholog, etoped a klient. Jde o sezení, kde všichni přítomní jednají s klientem jako se sobě rovným a snaží se ho vtahovat do dospělé, odpovědné pozice.

#### **4. 6 Probační a mediační služba České republiky**

Mladistvý pachatel má možnost své provinění řešit pomocí PMS. Úředníci a asistenti PMS působí v oblasti alternativního řešení trestné činnosti. Působí jako zprostředkovatelé jednání mezi poškozenými a pachateli trestných činů tak, aby byly konflikty urovnány a nahrazena škoda.

Proviněný si také trest může odpracovat formou obecně prospěšných prací (dále jen OPP). Mladistvému může soud vyměřit 50 až 200 hodin. Práci je klient povinen vykonat ve svém volném čase, osobně, bezplatně, a to nejpozději do jednoho roku od nařízení výkonu trestu OPP soudem.

## **5 Prevence**

Prevence znamená předcházení nežádoucím jevům. Prevenci dělíme na primární, sekundární a terciální.

V primární prevenci se zaměřujeme na celou sledovanou populaci. Snaží se předcházet ohrožujícím situacím. Primární prevence je buď specifická a nebo nespecifická. Nespecifická podporuje žádoucí formy chování, specifická je zaměřena proti konkrétním rizikům.

Sekundární prevence se zaměřuje na rizikové skupiny, zvláště ohrožené určitým negativním jevem.

Terciální prevence je zaměřena na jedince, u nichž se již negativní jev projevil. Terciální prevence má snahu zmírnit následky problémového chování, popřípadě zabránit recidivě nežádoucího, protizákonného jednání u mladistvých delikventů

### **5.1 Rodina a prevence**

Prevence sociálně patologických jevů a delikvence u dětí a mládeže by měla mít základ v rodině a v rodinné výchově. Díky poznatkům získaným v praxi víme, že výchova a výchovné působení rodiny u mladých delikventů bylo nedostatečné, často přímo zanedbané. Děti se delikventy stávají právě díky špatnému působení svého okolí, díky nepříznivému rodičovskému vzoru. Proto je důležité, aby byla dětem od narození věnována dostatečná péče, a to jak po stránce materiální, tak především po stránce citové. Zejména zjistí-li se, že je osobnost dítěte postižena lehkou mozkovou dysfunkcí, nebo prodělalo-li encefalitidu s trvalými následky apod., je nutná správná korekce kvalitním rodinným a sociálním prostředím. Všeobecně se soudí, že nejdůležitější pro rozvoj osobnosti jsou první tři roky života, kdy se vytváří základní osobnostní rysy. Dítě je v této životní fázi silně přimknuto k matce, která má hlavní úlohu v jeho citovém rozvoji.

Každá rodina má svůj styl výchovy. Důležité je, aby výchova dítě příliš nesvazovala, ale aby mělo jasně vymezené hranice, jaké chování je přípustné a co už se nesmí. Pro správný rozvoj dítěte je důležitý rozvrh denního programu, dítě by mělo mít v životě jistý řád. Aby se naučilo odpovědnosti, mělo by dítě dostávat od rodičů úkoly

přiměřené věku a rozumovým schopnostem a rodiče by měli být důslední a vždy požadovat jejich splnění. Rodiče by se měli k dítěti chovat láskyplně, dodávat mu pocit důležitosti, ujistit ho, že je jimi kladně přijímáno a respektováno. Důležité je neskrývat před dítětem pocity lítosti, smutku a soucitu, politovat ho stane-li se mu něco nepříjemného, aby se i ono naučilo soucítit s ostatními.

## **5.2 Prevence a škola**

Do školního systému se dítě dostává nástupem do mateřské školy. Zde se klade důraz na zvládnutí dovedností základní hygieny, aby se dítě umělo samo obléknout atp. Je to ale také místo, kde se dítě poprvé začleňuje do kolektivu a učí se sociálním kontaktům. Učí se respektovat druhou osobu, formou hry zjišťuje, že jeho práva končí tam, kde začínají práva druhého. Velmi záleží na schopnostech a citlivosti pedagogických pracovníků, jak si s tímto úkolem dítě poradí.

Prevence ve školách je řízena přímo Ministerstvem školství. Každá škola má mít zpracovaný systém prevence. Základem prevence proti šikaně a používání omamných látek je soustavná práce každého učitele v hodinách, na dozorech a mimoškolních akcích. Škola přispívá pořádáním přednášek a rozhovorů na daná témata v hodinách, zve odborníky, kteří na hromadných sezeních děti s danou problematikou seznamují.

Školy většinou dětem nabízí velkou škálu zájmových a sportovních, nebo také jazykových kroužků. Tyto jsou cenově dosti přijatelné. Probíhají v odpoledních hodinách po vyučování a dítě tak má možnost trávit volný čas smysluplně, v kolektivu vrstevníků, a ne samo před televizním nebo počítačovým monitorem, popřípadě bezcílným potulováním po městě.

Funkce školy není jen vzdělávací, ale i výchovná. Dítě by se mělo pomoci informací, které zde získá, naučit orientovat se v životě a ve světě. I zde je velmi důležitá citlivost, um a zkušenost pedagogů, kteří na dítě působí. Třídy by neměly být přeplňovány, aby měl učitel dostatek času věnovat se jednotlivcům individuálně.

### **5.3 Prevence a policie**

Prozatím v důsledku nedostatečného personálního zajištění probíhala prevence spíše sporadicky. Jednalo se o dopravní akce s dětmi a pak několik besed na školách s „Ajaxem“- zásady bezpečného chování.

Od tohoto roku jsou plánované besedy na školách s výukovými pomůckami, policejní pomůcky, testy, možnost promítnutí videokazet k tématu, kynolog.

Pro předškoláky:

- ve školkách informování učitelek a předání výukových pomůcek: „Kolečko bezpečnosti“ a knížky „Chytrý provázek“, možnost promítnutí videokazety bezpečného chování

Pro první stupeň:

- zásady bezpečného chování, děti a zbraně, dopravní výchova – chodec-  
cyklista, závislost i- alkohol, tabák, drogy, prezentace policie

- trestné činy a přestupek, mezilidské vztahy a šikana, dětská práva, týrání a  
sexuální zneužívání

Pro druhý stupeň:

-extremismus a rasismus, divácké násilí a Hooligans na stadionech

- návykové látky - drogy, alkohol a patologické hráčství, trestné činy a domácí  
násilí

Další cesty kterými chce policie vést svou politiku prevence proti kriminalitě a  
delikvenci jsou:

- různé kulturní, společenské a sportovní akce,
- besedy na školách,
- podávání průběžných informací sdělovacím prostředkům,
- podávání informací orgánům samosprávy o vývoji bezpečnostní situace  
v jejich teritoriu,
- organizování výkonu služby policistů tak, aby již samotná obchůzková a  
hlídková služba svým výkonem působila preventivně v rizikových místech a  
oblastech,

- vstřícnost policistů k občanům a snaha jim pomoci v nesnázích a tíživých situacích.

Policie má v plánu spolupráci s vytipovanými školami, která by měla sloužit jako prevence šikany. Se „Zápisníkem Ajaxe“ bude probíhat práce v hodinách prvouky 2. a 3. tříd a k danému tématu bude vždy přednáška policisty.

Preventivně informační skupina policie ČR a Odbor kriminality Ministerstva vnitra vydávají tištěné publikace, letáky a brožurky, které mají za úkol informovat a pomáhat v prevenci sociálně patologických jevů. Jsou to např.: „Jak zajistit bezpečí pro děti“, „Rodiče pozor!“, „Ajaxův zápisník“, „Drogy, co bychom o nich měli vědět“ atd.

Na prevenci se podílí i Městská Policie, která úzce spolupracuje s městy. Zabezpečuje ostrahu majetku měst, jako jsou dětská hřiště, skate parky a jiná místa, kde mohou děti provozovat své volnočasové aktivity. Do této činnosti se zapojují i další společenské organizace, církve, zájmová a občanská sdružení. Městská policie kontroluje, zda se mladiství nepohybují v hernách, kam mají do osmnácti let vsup zakázán, zda obchodníci dodržují zákaz prodeje alkoholu a tabákových výrobků atd.

#### **5.4 Prevence a instituce**

„V naší republice je vrcholným státním orgánem prevence Republikový výbor pro prevenci kriminality zřízený v roce 1993, v němž zasedají zástupci všech zainteresovaných ministerstev a zástupci Meziresortní protidrogové komise.“ (Matoušek, Kroftová, 2003, str.288) Na Ministerstvu vnitra ČR je odbor prevence kriminality, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR má zřízeno oddělení sociální prevence, jehož úkolem „...je především zabývat se sekundární prevencí zaměřenou na ohrožené mladé lidi, jejich rodiny a na skupiny mládeže.“ (Matoušek, Kroftová, 2003 str.288) Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR má za úkol primární prevenci na školách.

Prevenčí se zabývají různé neziskové organizace, mezi nimi třeba Nadace naše dítě, která vydala: „Práva jsou pro všechny“, „Průvodce dětského svědka v trestním řízení“, „Poznej svá práva, svobody a povinnosti“ aj. Jsou to příručky pro děti, studenty i kantory, které mají za úkol seznámit děti s jejich právy a povinnostmi.

V rámci primární prevence by měli zaměstnanci OSPODU navštěvovat místa, kde by mohla být narušena mravní výchova dětí a ohrožené jedince ochránit ještě dříve než budou napáchány škody. V praxi to bohužel nefunguje, protože to není z časových a personálních důvodů možné.

Na prevenci delikvence se vlastně podílíme všichni. Pouze když budeme nevíšaví k událostem a dějům kolem nás, když si nebudeme navzájem pomáhat a nebudeme tolerantní, nepůjdeme sami svým dětem svým životem příkladem, necháme delikvenci jako jevu otevřené dveře.

# PRAKTICKÁ ČÁST

## **6 Průzkum předpokladů stát se delikventem a pohled na chování mládeže v čase ze strany učitelů**

### **6.1 Cíl výzkumu**

Cílem výzkumu je dotazníkovou metodou zjistit, mají-li žáci osmých a devátých tříd základní školy a prvních ročníků gymnázia zkušenosti s delikventním chováním a výsledky výzkumů vzájemně porovnat. Dále zhodnotit výsledky výzkumu názorů učitelů na chování žáků.

### **6.2 Výzkumná hypotéza**

Delikvence mládeže je problém, který je v současné společnosti stále více aktuální. Mládež se dostává do kontaktu s návykovými látkami, stává se obětí násilí nebo násilí sama koná, již na základní škole. Přibývá dětí žijících v rozvrácených rodinách. Vliv současné materiálně, komerčně a povrchně zaměřené společnosti je patrný na způsobu, jak tráví mládež svůj volný čas.

Hypotéza č. 1: Děti na základních školách budou mít větší zkušenosti s delikventním chováním, než děti studující na gymnáziu.

Hypotéza č.2: Nejméně padesát procent učitelů bude zastávat názor, že se chování žáků zhoršuje.

### **6.3 Přehled používaných metod**

Jako výzkumnou metodu jsem zvolila formu anonymního dotazníku. Dotazník je metoda hromadného získávání údajů pomocí písemných otázek.

Anonymní dotazník byl zaměřen na zjištění rodinných poměrů, ve kterých děti žijí, na to co děti dělají ve volném čase a jak se chovají a vnímají chování svých vrstevníků.

Dotazník obsahoval třináct otázek. Respondenti měli za úkol označit u otázek tu odpověď, která odpovídala tomu, jak se ve skutečnosti oni a jejich okolí chovají.

Dotazník číslo dvě obsahoval pět otázek. I zde měli respondenti za úkol označit u otázek tu odpověď, která nejlépe odpovídala zkušenostem z jejich praxe.

#### **6.4 Popis zkoumaného vzorku**

Zkoumaný vzorek tvořilo sto žáků ze dvou různých základních škol ve věku třináct a čtrnáct let a padesát studentů gymnázia ve věku patnáct a šestnáct let. Dotazník byl ve spolupráci s pedagogem, který ve třídě učí občanskou výchovu, rozdán žákům 1. a 2. Základní školy v Sedlčanech a studentům prvních ročníků Gymnázia a obchodní akademie v Sedlčanech.

Dotazníky pro pedagogy vyplnilo dvacet respondentů z gymnázia a dvacet respondentů ze základní školy.

#### **6.5 Výsledky výzkumu**

K vyhodnocení výzkumu jsem použila četnost a procentuální vyjádření výsledků společně s grafickým znázorněním. U druhé skupiny respondentů, tedy u učitelů, neuvádím věk a délku praxe jednotlivě, ale pouze úhrnně, aritmetickým průměrem.

## **Dotazník pro žáky**

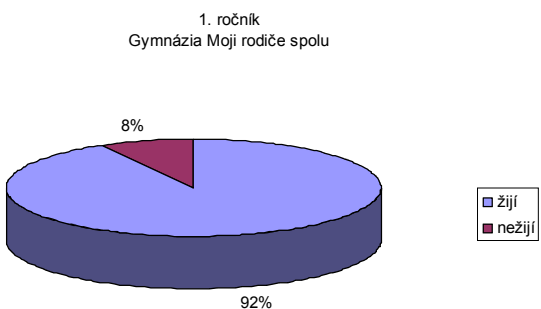
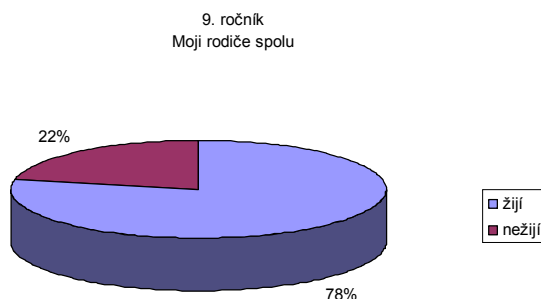
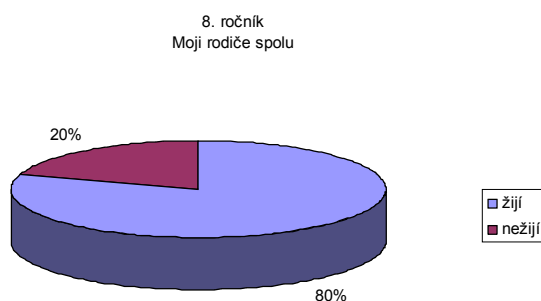
#### **Věk a pohlaví respondentů**

Výzkum byl proveden u stopadesáti žáků a studentů ve věkovém rozmezí od třinácti do šestnácti let. Z celkového počtu bylo osmnáct žáků ve věku třinácti let, padesát dva ve věku čtrnácti let, padesát pět ve věku patnácti let a dvacet pět ve věku šestnácti let. Polovinu tvořili a chlapci a polovinu dívky.



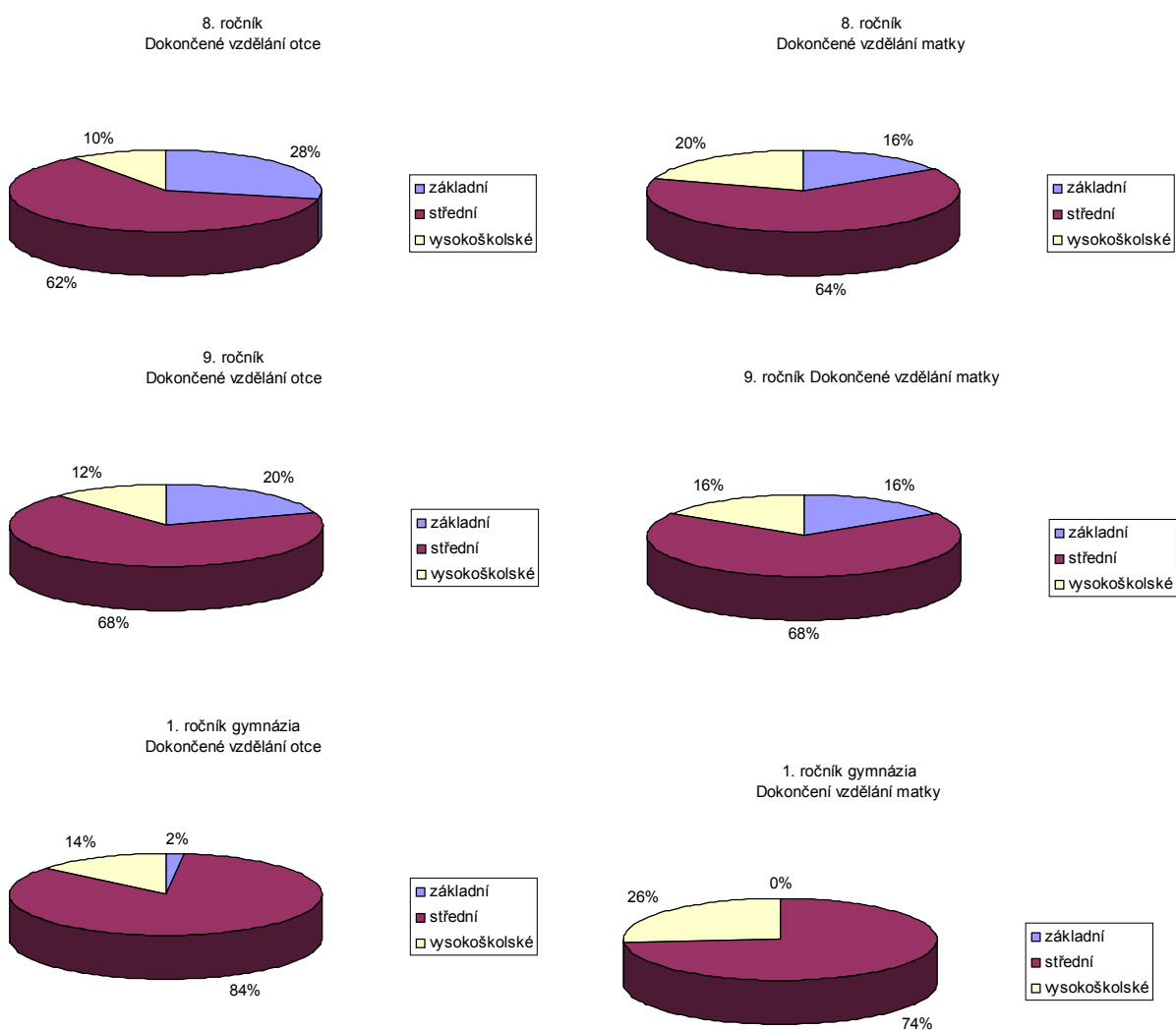
### Otázka č. 1 – **Moji rodiče spolu žijí x nežijí**

Cílem otázky bylo zjistit, jaké procento dětí v daném regionu pochází z neúplných rodin. Výsledky jsou vcelku příznivé, neboť se pohybují hluboko pod celorepublikovým průměrem. V případě gymnázia navíc z neúplných rodin pochází výrazně méně dětí, než v případě základní školy. Dalo by se tedy usuzovat, že děti z úplných rodin, a tedy ze stabilnějšího rodinného zázemí, mají v učení větší motivaci a úspěchy.



### Otázka č. 2 a 3 – Nejvyšší ukončené vzdělání rodičů

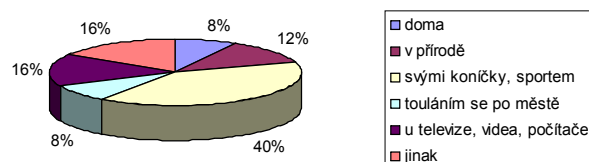
Předpokladem pro položení této otázky byla domněnka, že existuje vztah mezi vzdělaností rodičů a sklony k delikvenci u dětí. Jak se dalo očekávat, rodiče gymnazistů dosahují v průměru vyššího vzdělání, než rodiče žáků základní školy.



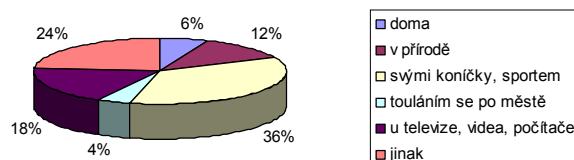
#### Otázka č. 4 – Volný čas nejčastěji trávím

Je důležité, aby mladiství trávili volný čas cíleně, aby svou aktivitu zaměřovali pozitivně. Mezi tím, jak a kde mladiství tráví volný čas, a delikventním chováním existuje přímá příčina. Za rizikovou považují odpověď d) *touláním se po městě*. U odpovědi f) *jinak, napiš jak* byla častá odpověď „se svým přítelem/svou přítelkyní“, což svědčí o počínajícím milostném životě u této věkové skupiny. Ve všech ročnících byla nejčastější odpovědí odpověď c) *svými koníčky, sportem*, patrně také proto, že dané školy nabízejí svým žákům širokou paletu volnočasových aktivit.

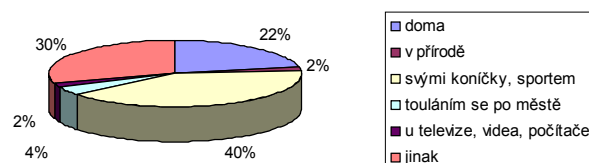
8. ročník  
Volný čas nejčastěji trávím



9. ročník  
Volný čas nejčastěji trávím



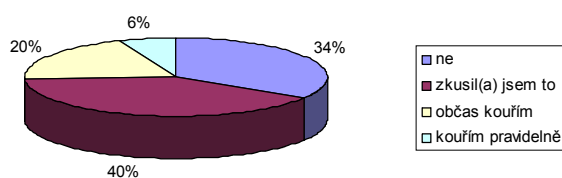
1. ročník gymnázia  
Volný čas nejčastěji trávím



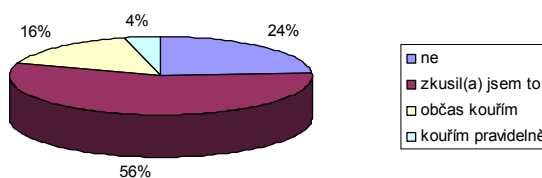
### Otázka č. 5 – Kouřil(a) jsi někdy?

Kouření jako takové sice není porušováním společenských norem, u mladistvých je však rozhodně nepřijatelné a je školami postihované jako závažný přestupek. Přesto je tento nešvar u mladistvých dosti rozšířen, zhruba polovina jich má s kouřením zkušenosti a poměrně velká část jich kouří občas či dokonce pravidelně. Nejhuře v tomto ohledu dopadli žáci devátých tříd.

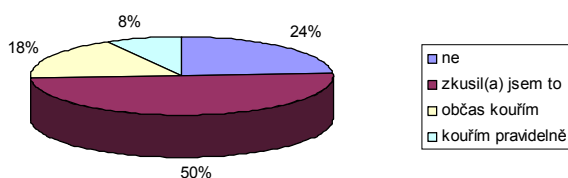
8. ročník  
Kouřil(a) jsi někdy?



9. ročník  
Kouřil(a) jsi někdy?

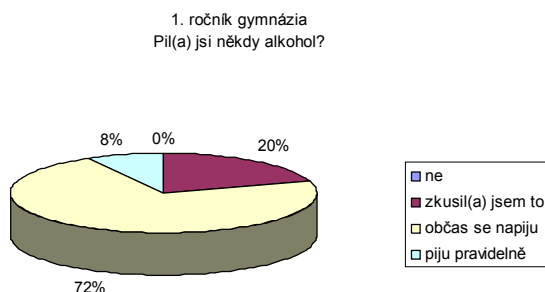


1. ročník gymnázia  
Kouřil(a) jsi někdy?



### Otázka č. 6 – **Pil(a) jsi někdy alkohol?**

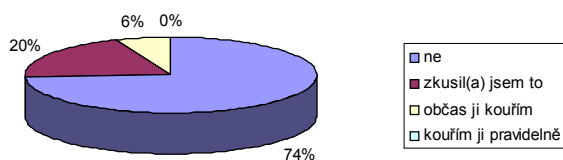
Podobná situace jako u kouření tabákových výrobků, avšak ještě horší, je i u požívání alkoholických nápojů. Více než 90% respondentů má s užíváním alkoholu zkušenosti a poměrně velká část jich v tomto věku pije alkohol opakovaně. Frekvence a rozsah užívání alkoholu roste úměrně s věkem, a proto je tato neřest nejvíce rozšířena mezi studenty prvního ročníku gymnázia.



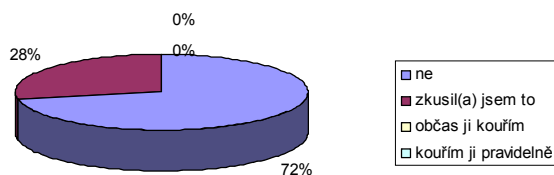
### Otázka č. 7 – **Kouřil(a) jsi někdy marihuanu?**

Marihuana je mezi českou mládeží velmi rozšířenou drogou. Část veřejnosti a někteří odborníci ji nazývají drogou lehkou, je to však droga, jejíž dlouhodobé užívání může způsobovat změny v mozkové kůře a trvalé změny chování. Bohužel nejčastěji tuto drogu zneužívají jedinci, kteří jsou ještě ve fyzickém a psychickém vývoji. Náš výzkum potvrdil, že již na základní škole má zhruba třetina mládeže s marihuanou určitou zkušenost, či ji dokonce užívá opakovaně.

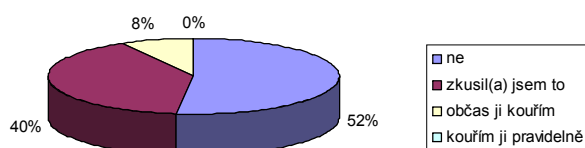
8. ročník  
Kouřil(a) jsi někdy marihuanu?



9. ročník  
Kouřil(a) jsi někdy marihuanu?



1. ročník gymnázia  
Kouřil(a) jsi někdy marihuanu?



### Otázka č. 8 – **Zkusil(a) jsi někdy některé jiné drogy?**

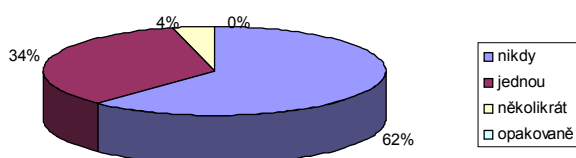
Sto procent respondentů odpovědělo na tuto otázku záporně. Patrně je to dáno i tím, že školy se nacházejí na malém městě, kde se jiné drogy vyskytují jen sporadicky. Ve větším městě by se daly očekávat jiné výsledky.

### Otázka č. 9 – **Napadl(a) jsi někdy záměrně fyzicky svého spolužáka?**

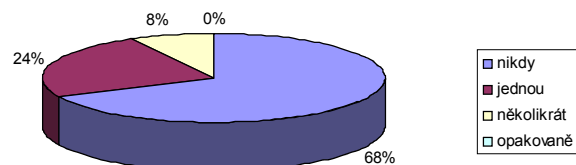
### Otázka č. 10 – **Byl(a) jsi někdy svým spolužákem fyzicky napaden(a)?**

Tyto otázky byly zaměřeny na zjištění, v jaké míře se v daných školách vyskytuje šikana a fyzické násilí. Z odpovědí se však nedá zjistit povaha či motiv fyzického napadení, pouze frekvence. Soustavné napadání, které by znamenalo šikanu, se ve zkoumaném vzorku vyskytlo jednou, a dá se tedy usuzovat, že za většinou odpovědí se skrývají běžné potyčky a škádlení.

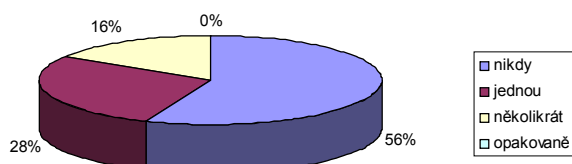
8. ročník  
Napadl(a) jsi někdy záměrně svého spolužáka?



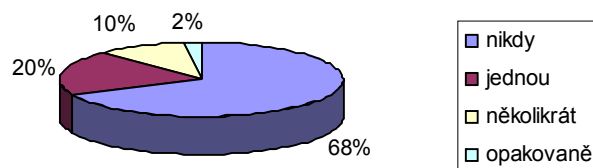
8. ročník  
Byl(a) jsi někdy svým spolužákem fyzicky napaden(a)?

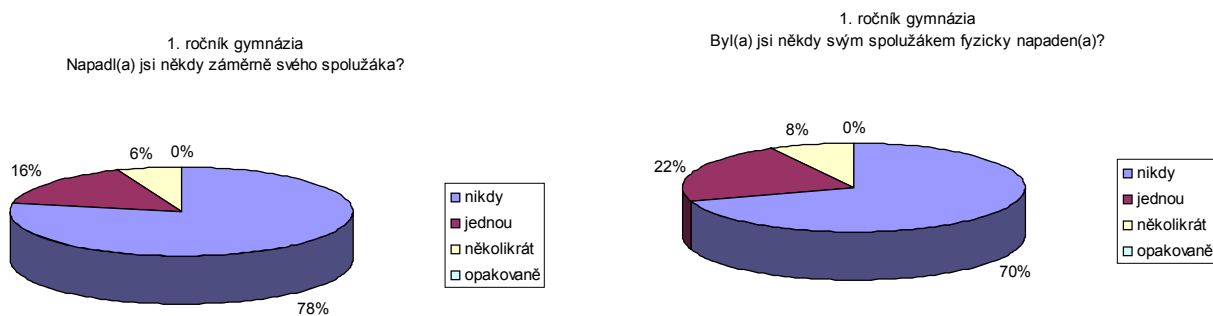


9. ročník  
Napadl(a) jsi někdy záměrně svého spolužáka?



9. ročník  
Byl(a) jsi někdy svým spolužákem fyzicky napaden(a)?





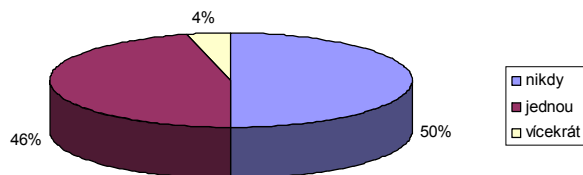
### Otázka č. 11 – **Zničil(a) nebo poškodil(a) jsi někdy úmyslně cizí věc?**

Tato otázka měla zjistit výskyt vandalizmu ve zkoumané skupině. Poměrně velká část respondentů odpověděla, že něco úmyslně zničila jednou, což se spíše než jako delikventní chování dá chápat jako potřeba vybití energie a souvisí s nutkáním vzdorovat normám. Delikventně se projevilo pět respondentů, kteří demolují věci častěji. Nutno říci, že se vždy jednalo o chlapce, jejichž chování je o poznání agresivnější, než chování děvčat.





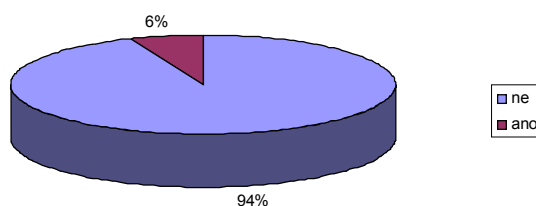
1. ročník gymnázia  
Zničil(a) nebo poškodil(a) jsi někdy úmyslně cizí věc?



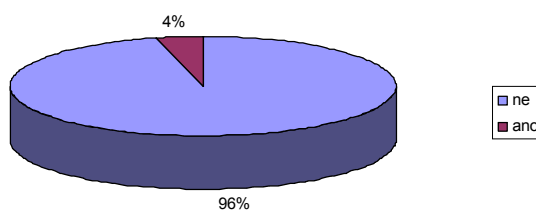
### Otázka č. 12 – **Utekl(a) jsi někdy z domova?**

Ze zkoumané skupiny uteklo z domova šest respondentů. Útěk z domova je závažným činem a jeho vysoký výskyt ve zkoumané skupině je překvapivý.

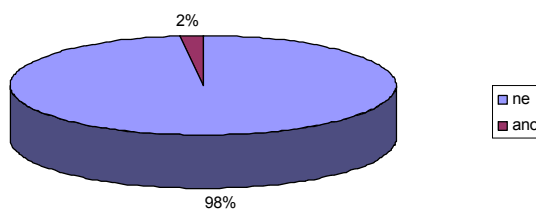
8. ročník  
Utekl(a) jsi někdy z domova?



9. ročník  
Utekl(a) jsi někdy z domova?

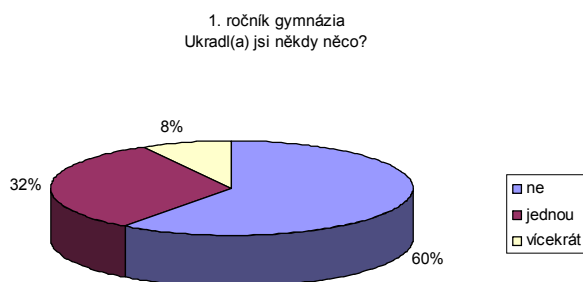
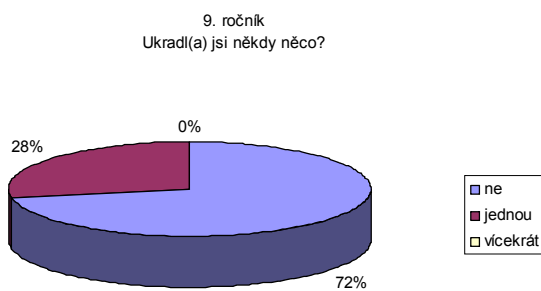


1. ročník gymnázia  
Utekl(a) jsi někdy z domova?



### Otázka č. 13 – **Ukradl(a) jsi někdy něco?**

Krádež je jednoznačně závažným přečinem a mladiství jsou si toho bezesporu vědomi. Přesto si více než třetina respondentů krádež vyzkoušela a nezanedbatelné procento jich kradlo vícekrát.

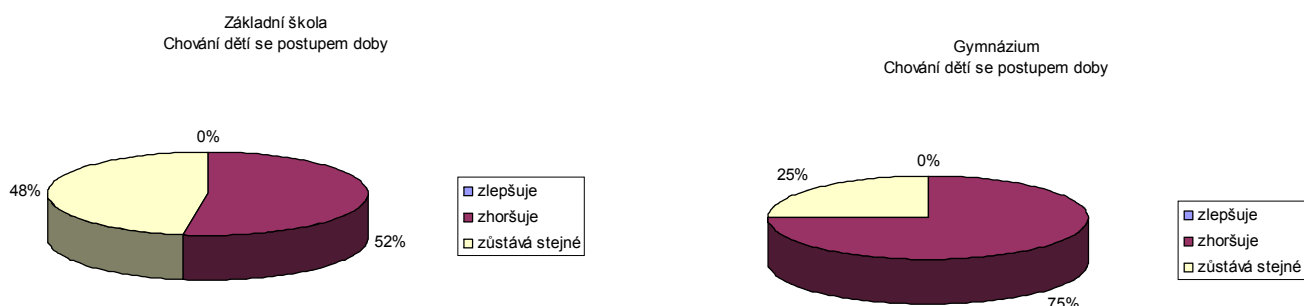


## Dotazník pro učitele

Dotazník vyplnilo třicet žen a deset mužů. Průměrný věk pedagogů byl čtyřicet tři let, přičemž nejmladšímu z nich bylo dvacet čtyři let a nejstaršímu šedesát dva let. Průměrná délka praxe byla šestnáct a půl roku, přičemž nejkratší byla dva roky a nejdelší čtyřicet let.

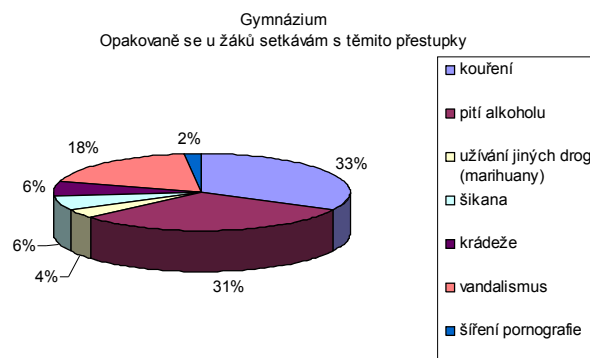
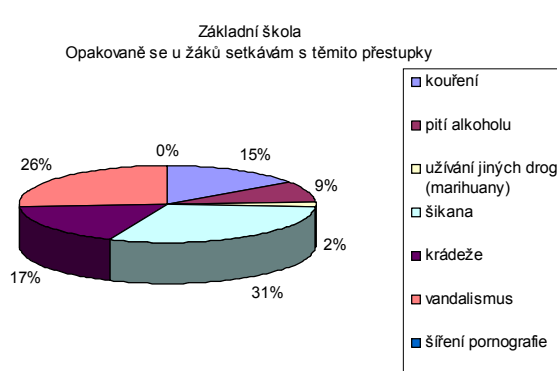
### Otázka č. 2 – **Mám pocit, že se chování dětí postupem doby**

Jak jsme předpokládali, více než polovina učitelů má za to, že se chování žáků spíše zhoršuje. Ostatním spíše připadá, že zůstává více méně stejné, ovšem nikdo neodpověděl, že by se chování žáků zlepšovalo.



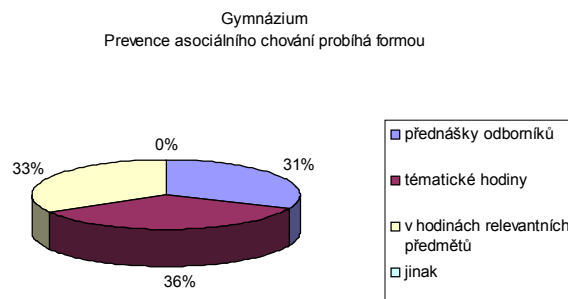
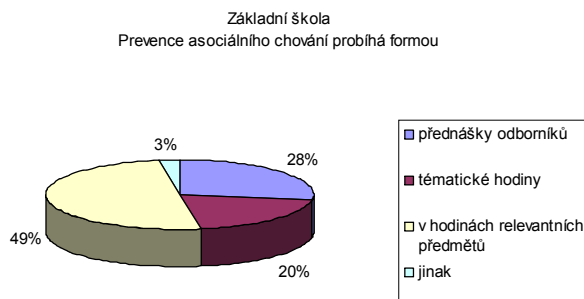
### Otázka č. 3 – **U svých žáků se opakovaně setkávám s těmito přestupky**

Z výsledků dotazníku pro žáky se dalo očekávat, že se učitelé budou u svých žáků a studentů opakovaně setkávat s kouřením a pitím alkoholu. Na základní škole se však častěji setkávají s agresivními delikty, tzn. šikanou a vandalismem, a dokonce i na gymnáziu je vandalismus značně rozšířen. Zarážející je, že se v nemalé míře učitelé opakovaně setkávají i s krádežemi. Kouření marihuany probíhá skrytě a učitelé jej většinou odhalí jen náhodou, a patrně proto jej uváděli málo.



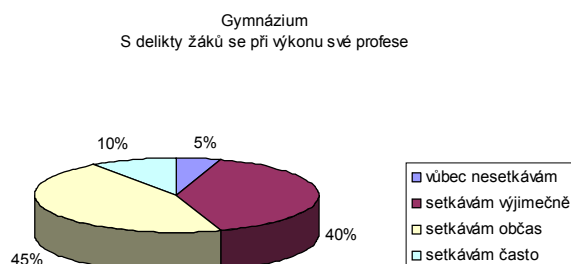
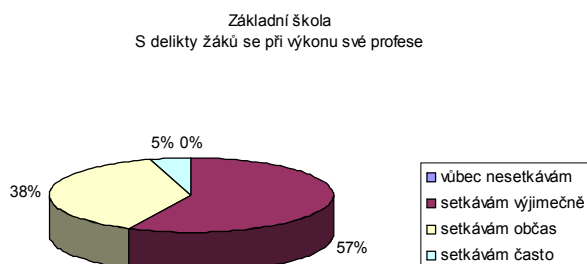
#### Otázka č. 4 – Jakým způsobem probíhá ve vaší škole prevence asociálního chování?

Prevenci asociálního chování se školy nejčastěji věnují v hodinách relevantních předmětů, jako je občanská a rodinná výchova. Druhou nejčastější formou prevence jsou přednášky odborníků. Jeden učitel uvedl, že se prevenci škola věnuje jinak, a to „příležitostně v rámci učiva“.



#### Otázka č. 5 – Při výkonu své profese se s delikty žáků

Na jedné straně se učitelé s delikty u svých žáků setkávají opakovaně, na druhé straně je však potěšující, že naprostá většina se jich s delikty setkává jen výjimečně, nanejvýš občas.



## Závěr

Hypotéza č. 1 se nepotvrdila. Žáci osmých tříd základní školy a studenti prvních ročníků gymnázia mají zhruba stejné sklony k delikventnímu chování, nedá se říci, že by studijní typy na gymnáziu byly „slušnější“. V provedeném výzkumu dopadli jako nejméně delikventní žáci devátých tříd základní školy.

Hypotéza č. 2 se potvrdila. Více jak polovina učitelů zastává názor, že se chování žáků v průběhu času zhoršuje.

Přesto, že studenti gymnázia navštěvují výběrovou školu a dá se tedy u nich předpokládat vyšší míra zodpovědnosti, jejich odpovědi se příliš nelišily od odpovědí žáků základní školy. Z dotazníku vyplynulo, že rodiče studentů gymnázi jsou v průměru vzdělanější než rodiče žáků základní školy. Vzdělání rodičů má tedy vliv na zaměření a budoucí společenské postavení dětí, ale neukázalo se, že by bylo v přímém vztahu k delikventním sklonům v pubescentním a adolescentním věku.

Zneužívání tabáku a alkoholu mladistvými je značně nebezpečné a představuje závažný společenský problém, neboť ohrožuje zdravý vývoj jedince. Není to však zdaleka problém jen současné generace mladistvých, nýbrž je v naší společnosti rozšířen obecně a dosti dlouho. Pravdou nicméně je, že věková hranice uživatelů návykových látek, ke kterým alkohol a tabák patří, se neustále snižuje, a také stále více mladistvých má již v poměrně nízkém věku zkušenosti s jinými drogami, konkrétně s marihuanou.

Co se týká agresivních projevů chování, jako je šikana a vandalismus, existuje nepoměr mezi odpověďmi žáků a odpověďmi učitelů. Učitelé vnímají chování žáků jako agresivnější, než jej vnímají samotní žáci. Celkově je míra agresivity u mladistvých znepokojivá a výsledky výzkumu v tomto ohledu přesahují naše očekávání.

Výsledky otázek zaměřených na krádeže u mladistvých jsou rovněž alarmující. Většina žáků si krádež alespoň vyzkoušela, někteří kradli dokonce vícekrát, a i učitelé několikrát uvedli, že se s krádežemi u žáků setkávají opakovaně. K dosažení konkrétnějších výsledků by bylo třeba zkoumat motivy krádeží a povahu zcizených věcí, ale domníváme se, že ke krádežím vede mladistvé tlak materiálně orientované společnosti, která u mladistvých vzbuzuje pocit, že vlastnictví určitých věcí je společenskou nutností a že se bez nich jednoduše neobejdou.

Pokud jde o útěky z domova, šest z celkového počtu sto padesáti respondentů uvedlo, že útěk z domova mají za sebou. Je to překvapivě vysoké číslo a rozhodně jsme takovou četnost neočekávali. K vyvozování dalších závěrů bychom ovšem museli výzkum prohloubit a pátrat po příčinách útěků, jejich délce, místech, kde se uprchlíci zdržovali, apod.

Vzhledem k tomu, že výzkum probíhal na malém městě, jsme očekávali menší míru projevů delikventního chování u mladistvých. Výsledky nekorespondují s pocitem, který člověk z života v daném regionu nabývá. Zvláště překvapující byla četnost výskytu krádeží a projevů agresivního chování.

## **Literatura :**

Čírtková, L.: Kriminální psychologie. Praha, Eurounion 1998, ISBN 80-85858-70-3

Hartl, P., Hartlová, H.: Psychologický slovník. Praha, Portál 2004, ISBN 80-7178-303-X

Helus, Z.: Psychologie. Praha, Fortuna 1995, ISBN 80-7168-245-4

Jedlička, R., Klíma, P., Koř'a, J., Němec, J., Pilař, J.: Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha, Themis 2004, ISBN 80-7312-038-0

Kalina, K. a kol.: Drogy a drogové závislosti 1. Praha, Úřad vlády České republiky 2003, ISBN 80-86734-05-6

Kalina, K. a kol.: Drogy a drogové závislosti 2. Praha, Úřad vlády České republiky 2003, ISBN 80-86734-05-6

Koukolík, F., Drtilová, J.: Vzpouora deprivantů. Praha, Galén 2006, ISBN 80-7262-410-5

Koukolík, F.: Mozek a jeho duše. Praha, Makropulos 1997, ISBN 80-86003-08-6

Kolář, M.: Bolest šikanování. Praha, Portál 2005, ISBN 80-7367-014-3

Langmaier, J., Krejčířová, D.: Vývojová psychologie. Praha, Grada Publishing 1998, ISBN 80-7169-195-X

Matějček, Z.: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha, Portál 1994, ISBN 80-85282-83-6

Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence. Praha, Portál 2003, ISBN 80-7178-771-X

Němec, J.: Psychopatie a kriminalita. Praha, Vydavatelství a nakladatelství MV ČR Centurion 1993, ISBN 80-901121-7-X

Nešpor, K.: Návykové chování a závislost. Praha, Portál 2002, ISBN 80-7178-831-7

Nešpor, K.: Hazardní hra jako nemoc. Ostrava, Nakl. Aleny Krtilové 1994

Nešpor, K., Csémy, L.: Alkohol, drogy a vaše děti. Praha, Sportpropag 1993

Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha, Portál 2004, ISBN 80-7178-802-3

Vodák, P., Šulc, A.: Závady a poruchy chování v dětském věku. Praha, SPN 1964

Mladá Fronta Dnes, 1. 9. 2004, str. 2



## **Přílohy:**

Příloha č. 1: Dotazník pro žáky

### **Dotazník pro žáky**

Tento dotazník obsahuje jednoduché otázky, které se týkají několika oblastí Vašeho života. Každou otázku si prosím pozorně přečtěte a zakroužkujte odpověď, která je nejbližší pravdě. Budu ráda, když odpovíte na všechny otázky.

Věk: ..... Pohlaví: muž žena

- 1) Moji rodiče spolu
  - a) žijí,
  - b) nežijí.
  
- 2) Nejvyšší ukončené vzdělání otce:
  - a) základní,
  - b) střední,
  - c) vysokoškolské.
  
- 3) Nejvyšší ukončené vzdělání matky:
  - a) základní,
  - b) střední,
  - c) vysokoškolské.
  
- 4) Volný čas nejčastěji trávím
  - a) doma,
  - b) v přírodě,
  - c) svými koníčky, sportem,
  - d) touláním se po městě,
  - e) u televize, videa, počítače,
  - f) jinak, napiš jak .....
  
- 5) Kouřil(a) jsi někdy?
  - a) Ne.
  - b) Zkusil(a) jsem to.
  - c) Občas kouřím.
  - d) Kouřím pravidelně.
  
- 6) Pil(a) jsi někdy alkohol?
  - a) Ne.
  - b) Zkusil(a) jsem to.

- c) Občas se napiju.
  - d) Piju pravidelně.
- 7) Kouřil(a) jsi někdy marihuanu?
- a) Ne.
  - b) Zkusil(a) jsem to.
  - c) Občas ji kouřím.
  - d) Kouřím ji pravidelně.
- 8) Zkusil(a) jsi někdy některé jiné drogy?
- a) Ne.
  - b) Ano, tyto:.....
- 9) Napadl(a) jsi někdy záměrně fyzicky svého spolužáka?
- a) Nikdy.
  - b) Jednou.
  - c) Několikrát.
  - d) Opakovaně.
- 10) Byl(a) jsi někdy svým spolužákem fyzicky napaden(a)?
- a) Nikdy.
  - b) Jednou.
  - c) Několikrát.
  - d) Opakovaně.
- 11) Zničil(a) nebo poškodil jsi někdy úmyslně cizí věc?
- a) Nikdy.
  - b) Jednou.
  - c) Vícekrát (baví mě to).
- 12) Utekl(a) jsi někdy z domova?
- a) Ne.
  - b) Ano.
- 13) Ukradl(a) jsi někdy něco?
- a) Ne.
  - b) Jednou.
  - c) Vícekrát.

Za vyplnění tohoto dotazníku Vám mnohokrát děkuji.

Příloha č. 2: Dotazník pro učitele

**Dotazník pro učitele**

Tento dotazník je součástí mé bakalářské práce, která se zabývá delikvencí mládeže. Za jeho vyplnění Vám předem děkuji.

Věk:..... Pohlaví:      žena      muž

- 1) Jak dlouho se věnujete pedagogické praxi? .....let.
- 2) Mám pocit, že se chování dětí postupem doby
  - a) zlepšuje,
  - b) zhoršuje,
  - c) zůstává více méně stejné.
- 3) Označte přestupky, se kterými se u svých žáků/studentů opakovaně setkáváte:
  - a) kouření,
  - b) pití alkoholu,
  - c) užívání jiných drog (např. marihuany),
  - d) šikana (agresivita),
  - e) krádeže,
  - f) vandalismus,
  - g) šíření pornografie a jiné přečiny ohrožující mravní výchovu mládeže.
- 4) Jakým způsobem probíhá ve vaší škole prevence asociálního chování?
  - a) přednášky odborníků, policie apod.,
  - b) tématické hodiny,
  - c) v hodinách příslušných předmětů (rodinná, občanská výchova apod.).
  - d) jinak (uveďte jak):.....
- 5) Při výkonu své profese se s delikty žáků
  - a) vůbec nesetkávám,
  - b) setkávám jen výjimečně,
  - c) setkávám občas,
  - d) setkávám poměrně často.